శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

నిఖిలనిగమాంతపరమతాత్పర్యభూత

శ్రీమన్నారాయణపారమ్య

ప్రకాశకః.

దుర్మతదురుక్తిధూననధురీణః

శ్రీకూరేశవిజయః.

విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతవిచక్షణవిద్వజ్జన

హృదయంగమయా

శ్రీధర్మాచార్యప్రణీతయా

వ్యాఖ్యయాసహితః.

కాఞ్చీపురమ్-

ఈచ్చంబాడిశ్రీనివాసాచార్యేణ పరిశోధితః.

యనమదల-వకుళాభరణమ్-వేంకటాచార్యేణ

బెంగుళూరు,

వాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రిణాచ

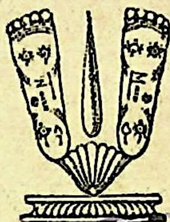
వివేకకళానిధిముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితోవిజయతేతరామ్.

1883 సంవత్సరమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

వ్యాఖ్యానసహిత

కూరేశవిజయః

పరోవన్యస్తపూర్వపక్షశ్లోకాః.

శ్లో ॥ గాయత్రీబోధితత్వాద్దశరథతనయస్థాపితా
రాధితత్వాచ్చ శౌరేః కైలాసయాత్రావ్రతముదితతయాభీ
ష్టసంతానదానాత్ । నేత్రేణస్వేనసాకం దశశతకమ
లైర్విష్ణునాపూజితత్వా త్తస్మైచక్రప్రదానాదపిచపశుప
తిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ౧ ॥ కందర్పధ్వంసకత్వాద్గర
ళకబళనాత్కాలగర్వాపహత్వా ద్దైతేయావాసభూమి
త్రిపురవిదళనా ద్దక్షయాగేజయిత్వాత్। పార్థస్యస్వా
స్త్రప్రదానాన్నరహరి విజయాన్మాధవే స్త్రీశరీరేశాస్త్ర
స్సంపాదకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ౨ ॥
భూమౌలోకైరనేకైస్సతత విరచితారాధనత్వా దమీ
షామప్యైశ్వర్యప్రదత్వా ద్దశవిధవపుషా కేశవేనార్చి

తత్త్వాత్। హంసక్రోడాంగధారిద్రుహిణమురహారాదృష్టశీర్షాంఘ్రికత్వా జ్జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ३ ॥ వారాణస్యాంచ పారాశరినియమభుజ స్తంభనాత్త్రిపురాణాం విధ్వంసే కేశవేనాశ్రితవృషవపుషా ధారితత్వా త్తలత్వాత్। అస్తోకబ్రహ్మశీర్షాస్థ్యనిశకృతగళాలం క్రియాభూషితత్వాద్దానాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ४ ॥ వైశిష్ట్యేయోనిపీఠాయితనరకరిపుశ్లిష్టభావేనశంభోస్స్వస్యైకార్ధప్రతీకాయిత హరవపుషా లింగితత్వేనయద్వా । అప్రాధాన్యాద్విశిష్టాద్వయసమధిగమే దానవానామరాతేశ్శంభోః ప్రాధాన్యయోగాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ... ... *

అవతారికా.— శ్రీయఃపతిత్వా దపిభూపతిత్వం ప్రఖ్యాపయిత్వా పరమంమురారేః । భూమిస్తవేభూపతినామనిష్ఠాం వంశప్రతిష్ఠాం మహతీమవాప ॥ ౧ ॥ ధర్మాచార్యస్సుధీస్సోయంనిర్మాతివిదుషాంముదే। విష్ణుపారమ్యపద్యానాం ప్రమాణమణిసంపుటం॥ ౨॥ పత్యుః పశూనాంపరతాంపద్యైః పంచభిరావృతాం । నిరాకరోతికూరేశో బుధసంఖ్యాగతైస్తుతైః ॥ ३ ॥ పంచవింశతి కత్యాభిరుపన్యస్తైమతేపరైః । సార్ధయా శతదూషణ్యాసిద్ధాంతంవక్తికూరరాట్ ॥ ४ ॥ సిద్ధాంతంవక్తు

మారేభేస ప్రమాణంహికూరరాట్ । తత్రభూపసభా
మధ్యేవిదుషాంమోహమావహన్ ॥ ४ ॥ శ్రీకూరాధిప
వాక్యానాం వ్యాఖ్యానేభువికఃప్రభుః । తత్ప్రసాదస్తు
లేఖిన్యామయాలిఖితితత్స్వయం॥ ६॥ ... ... ❋

అథభగవద్రామానుజాచార్య శిష్యావతంసాఃశ్రీమ
న్మహాభట్టారకపదప్రశంసాః శ్రీమద్వేదమార్గప్రతిష్ఠా
పనాచార్యోభయవేదాంతనిస్తారిష్ఠాః, అనంతకల్యాణ
గుణగణపరిపూర్ణాః శ్రీవత్సాంకమిశ్రాః చోళభూపా
లసభాయాం స ప్తరాత్రమతిమాత్రం పరతత్వవాదేప్ర
వృత్తే కైశ్చిన్మోహాశాస్త్రశంకా కళంకితహృదయైః కు
దృష్టిభిః ఉపన్యస్తాన్ హేత్వాభాసాన్ ప్రత్యాదిశంతో
మహాపూర్ణోద్యజ్జయఘోషాః తత్రాద్యంగాయత్రీబోధి
తత్వాదితిప్రథమతః పరమతోపాత్తందూషణం గాయ
త్రీతిప్రఖ్యాతేన, శ్లోకద్వయేనదశదూషణైర్నిరాచక్షతే॥

శ్లో॥ గాయత్రీపూర్వ కృత్యాచమన విధిపురస్కార
సంకల్పకార్యేగోవిందాఖ్యా ప్రయోగాద్ధరిరితికథ
నాచ్ఛ్రత్యధీత్యాదికాలే। భర్గశ్శబ్దస్యసూర్యాత్మక
హరిమహసోవాచకత్వాత్పరస్తాదోంకారాఖ్యేయ
భావాదవననిజగుణాచ్ఛుద్ధసత్వాశ్రయత్వాత్॥ ౧॥

వ్యా॥ గాయత్రీతి । గాయంతంత్రాయతే యస్మా
ద్గాయత్రీతేసకథ్యతే, నగాయత్ర్యాః పరోమంత్రః న
మాతుః పరదేవతా, బ్రహ్మక్షత్రియసకామస్తుగాయత్రీం

వేదమాతరం, ఇత్యాదిప్రమాణ ప్రసిద్ధిమత్యాం గాయ
త్ర్యాం తత్పూర్వాయాకృత్యా క్రియాసంధ్యారూపా
తస్యాంచ, కృత్యా క్రియాదేవతయోరితి నానార్థః॥
తత్పూర్వాచమనేచవిధిపురస్కారేషుస్నానప్రాయశ్చి
త్తప్రాణాయామాదిషు తత్పురస్కృత సంకల్పకార్యే
చ ఏతాదృశేషువైదికకార్యేష్విత్యర్థః. గోవిందవిష్ణ్వా
ఖ్యానాంనామ్నాం తస్యసర్వాత్మకత్వేనసర్వశబ్దవాచ్య
త్వేనచ పర్యవసానవృత్త్యావా తాదృశవిలంబాసహ
మానయా లోకవృత్త్యావా ప్రవృత్తానాం దేవసవితృ
ప్రణవబ్రహ్మసత్యకేశవనారాయణ గోవిందహర్యాదీ
నాం ప్రయోగాత్. గంగాగీతాచగాయత్రీ తులసీగోపి
చందనం । ఏకాదశీహరేర్నామ సాలగ్రామశిలార్చనం॥
వైదికాష్టకమేతాని నియమేనదినేదినే । యేభజంతికలౌ
నిత్యం తేషామపి నమోనమః ॥ ఇత్తుక్యరీత్యాసదాచార
వద్భిరారాధ్యదేవతా త్వేనప్రసిద్ధేః విష్ణురేవసర్వదేవ
తాభ్యః ప్రకృష్టః. ఏవంసర్వత్రాన్వయః. తత్రాదౌశ్రీ
గోవిందగోవింద శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమాన
స్యేతి అథశ్రీమద్భగవతోమహాపురుషస్యాది నారాయణ
స్యేతి సంకల్పః. గోవిందనామనిర్వచనభేదస్తు - గా రే
షాహితథావాణీ తాంచ విందయతేయతః । గోవింద
స్తుతతోదేవమునిభిః కథ్యతేభవాన్॥ త్వద్విస్తరాయథా
దేవా అహంభూతపతిస్తథా । నతదస్తివినాదేవయత్తే

విరహితంక్వచిత్ ఇతిహరివంశాద్వారుద్రవాక్యా దేవా
వగంతవ్యః. మాఋచోమాయజుస్సామ మాతాతపః
కించన । గోవిందేతిహరేర్నామ గేయంగాయస్వనిత్య
శః ॥ సకృత్స్మృతోపిగోవింద ఇత్యాదితత్రైపి - హ
రణాత్పాపినో దేవ తతోహరిరితిస్మృతః। బృహత్వా
ద్బృంహణత్వాచ్చ తస్మాద్బ్రహ్మేతి విశ్రుతః ॥ వస
నాద్దేవనాచ్చైవ వాసుదేవేతిశబ్దితః । తత స్త్వం విష్ణు
నామాసి యతోవ్యాప్తిఃప్రదర్శితా॥ యత స్తుభూతభ
వ్యేశ స్త్వంనారాయణశబ్దితః ఇతిచోక్తం. స్నానకర్మ
ణి - గోవిందేతిసదాస్నానం గోవిందేతి సదాజపః ।
గోవిందేతిసదాధ్యానం సదాగోవిందకీర్తనం ॥ మృజ్జ
లాభ్యాంబహిస్స్నానమాంతరంవిష్ణుచింతనం । ధ్యా
యేన్నారాయణంనేవం స్నానాదిషుచకర్మసు॥ వర్ణా
శ్రమాచారవతాపురుషేణ పరఃపుమాన్ । విష్ణురారా
ధ్యతేపంథానాన్య స్తత్తోషకారకః । సకృన్నారాయణే
త్యుక్త్వాపుమాన్కల్పశతత్రయం । గంగాదిసర్వతీర్థే
షు స్నాతోభవతిపుత్రక ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణిత
పః కర్మాత్మకానివై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణా
నుస్మరణంపరం ॥ ప్రాయశ్చిత్తానిచీర్ణాని నారాయణ
పరాఙ్ముఖం । ననిష్పునంతిరాజేంద్ర సురాభాండమివా
పగాః॥ యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యాతపోయజ్ఞక్రియా
దిషు । న్యూనంసంపూర్ణతాంయాతి సద్యోవందేతమ

చ్యుతం॥ ఇతి నిరుక్త్యర్థంసఏవోచ్యతే. ప్రాణాయా
మపఠితానా మోమాదీనాం తద్వాచకత్వంతు - గిరా
మస్మ్యేకమక్షరం - ప్రణవస్సర్వవేదేషు - ఓమిత్యేకాక్ష
రం బ్రహ్మ వ్యాహరన్మామనుస్మర - ఇత్యాదితద్వాక్యా
దేవస్ఫుటమ్. తదర్థంతు అత్రైవోత్తర త్రవక్ష్యామః.
భవతీతి భూరితితన్నామ - సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఇ
తిశ్రుతేః. భువనేషువసతీతి భువనాన్యస్మిన్వసంతీతివా
భువః వాసుదేవః. సూఃప్రసూతిస్తామిచ్ఛతీతిసువః. షూ
ఙ్ ప్రాణిప్రసవే - తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ ఇ
త్యుపనిషదుపదేశః.ఆచమనే- కేశవాద్యైస్త్రిభిఃపీత్వే
తిపౌరాణికాః. సంధ్యాయాంమంత్రాచమనే - నారా
యణపరోజ్యోతిః సత్యంజ్ఞానమితిశ్రుతిదర్శనాత్. సత్య
జ్యోతిరాదిభిస్సఏవాభిధీయతే. సుష్ఠుప్రాణినః కర్మస్వీ
రయతీతివ్యుత్పత్త్యా సూర్యశబ్దో విష్ణుపర్యాయః. వైది
కంశబ్దరూపం. ఏషహ్యేవ సాధుకర్మ కారయతి తంయ
మేభ్యోలోకేభ్యః ఉన్నినీషతీతిశ్రూయతే. ఉపస్థానమం
త్రేచవరుణశబ్దస్య తదంతర్యామిపర్యాయాత్ తద్ద్వి
ష్ట్యావరణీయత్వాదినావాతన్నామతా. మిత్రస్యేత్య
త్రమిత్రశబ్దః పాదత్రయేణ త్రైలోక్యంమిమాత ఇతి
త్రివిక్రమమాహ. డుమిఞ్ ప్రక్షేపణ ఇతి ధాతుః. అథ
వామీహింసాయామితిధాతుః. హింసారూపాత్సంసా
రాత్త్రాయత ఇతిమిత్రః. త్రైఙ్ పాలనఇతి. సంధ్యా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

నిగమనేషు స్తుత్వా దేవం జనార్దనం - సర్వదేవ నమ
స్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి తదభిధానం ప్రమాణయ
తతత్పరత్వం. క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదే
హినాం। ఆవాం తవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనా
మవాన్ ఇత్యాదికమిహానుసంధేయమ్. అగ్నిమండలమ
ధ్యస్థం ధ్యాయేద్యజ్ఞపతిం హరిమ్। యజ్ఞకృద్యజ్ఞభృద్యజ్ఞీ ఇ
త్యాదివచనాదౌపాసనాద్యశ్వమేధపర్యంతం హవ్యాధ్య
క్షశ్చ, విష్ణోర్నివేదితాన్నేన యష్టవ్యం దేవతాంతరమ్। పి
తృభ్యశ్చ పితద్దేయం తదానంత్యాయ కల్పతే। ఇత్యరూపి
జనార్దనః ప్రీయతాం ఇత్యాదిభిరధ్వర్యుకృతైస్స ఏవ కవ్యేష్వ
పి. యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్।
యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్ ఇతి గీతా
చార్యాస్స్వయమూచుః. అథ గాయత్రీహృదయే యాజ్ఞవ
ల్క్యేన పృష్టశ్చతుర్ముఖస్సర్వకారణం విష్ణురేవేత్యుక్తవాన్।
బ్రహ్మాండే. ఆదిత్యదేవతాయాశ్చ ప్రేరకం పరమాద్భుతం
భర్గస్సంజ్ఞం వరేణ్యం చ ధీతత్త్వస్య ప్రచోదకమ్॥ ఇతి దేవశ
బ్దో దివ్ క్రీడాయామితి ధాతోర్నిష్పన్నః ప్రయుజ్యతే భగ
వతి. తథా చ శ్రుతయః. దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః,
విదామ దేవం భువనేశమీడ్యం, ఏష హి దేవః ప్రదిశోఽనుస
ర్వాః పూర్వో హి జాతస్స ఉ గర్భే అంతః, తమః పరే దేవ
ఏకీ భవతీత్యాదయః. సవితృపదం జగతాం స్రష్టృత్వా
దినా అర్థేన విష్ణోరేవ వాచకం. యతో వా ఇమానీత్యా

దిశ్రూయతే హేత్వంతరమాహ. శ్రుత్యధీత్యాదికాలేవే
దోచ్చారణాదౌ. ఆదిరుపలక్షణం అంతేచేత్యర్థః. హ
రిరితి కథనప్రసిద్ధేః సఏవతత్ప్రతిపాద్యః. ఓంతత్సదితిని
ర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృతఃఇతిగీతాసు. వేదాక్షరా
ణియావంతిపఠితానిద్విజోత్తమైః । తావంతిహరినామా
నికీర్తితానినసంశయః ॥ వేదేరామాయణఇత్యాదేః. ఏ
వముదాహృతప్రదర్శిమనివిష్ణుపారమ్యేగాయత్రీమధ్యభర్గశ్శ
బ్దాత్కేషాంచిదాపాతరసికానాం విప్రతిపత్తిర్జాయ
తే. అతస్తాం సమాధత్తే. భర్గఇతి భర్గశ్శబ్దస్సకారాంత
స్సూర్యాంతర్యామివిష్ణుతేజోవాచీ. ధ్యేయస్సదాసవితృ
మండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః ఇ
తిప్రసిద్ధేః. భర్గస్తదాఖ్యంభజనీయమేవంధ్యాయామి
నిత్యంరవిమండలస్థంఇతినిరుక్తం సావిత్రీభాష్యేచ. య
ద్వా పాపస్యభర్జనాద్భర్గ ఇత్యుచ్యతే. తపసాబ్రహ్మ
విజిజ్ఞాసస్వేతిశ్రుతిః, అథవా తస్మిన్యదంత స్తదుపాసిత
వ్యం ఇత్యుక్తరీత్యాతద్భర్గః భగంకల్యాణగుణ జాతం
రేఫో౽ధికగృహీతోనిరర్థకః విభక్త్యర్థేఽవ్యయః. త
థాయజుషి . అపస్విషాసంత్సువరప్రతీత్త ఇతి. అప్రతి
పూర్వస్యేణోహీదంరూపం అప్రతీత ఇత్యస్మిన్నర్థే
అంతతకారద్విత్వమధికం. అథ ప్రాగుక్తహరిశబ్దసాహ
చర్యపరామృష్టప్రణవశబ్దవాచ్యత్వమాహ పురస్తాదితి-
వైదికవిషయేషుపురస్తాదోంకారస్యాఖ్యేయత్వాత్. య

ద్వా ఓంకారేణాఖ్యేయభావాద్వా చ్యత్వాత్. ప్రణవస్య బ్రహ్మఋషిః-గాయత్రీఛందః. పరమాత్మా దేవతా-తత్ప్రీత్యర్థే వినియోగః అయంమంత్రః సర్వలోకవేదవ్యాప్తికారణత్వేన బహ్వృచబ్రాహ్మణే ప్రజాపతిరకామయతేత్యారభ్య మధ్యేతానిశుక్రాణ్యభ్యతపత్ తేభ్యోభితప్తేభ్యస్త్రయోవర్ణా అజాయంత అకారఉకారమకార ఇతి తానేకధాసమభవత్తదేతదోమితి. అవరక్షణ ఇతి ధాతోరశ్చతుర్థ్యంతః. ఉఇత్యవధారణార్థమవ్యయం. మనజ్ఞాన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్మః క్షేత్రజ్ఞోజ్ఞాతా త్రయాణాం. సంహితాయాంపకాతురత్వం. అస్యాయం పిండితార్థః. సర్వోప్యాత్మవర్గో నారాయణార్థః. న తుస్వార్థః. ప్రకృతిత్వంచ మాల్యాలంకారవద్భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానతయా తదర్థమేవేతి చేతనాచేతనేషు భగవచ్ఛేషత్వేన నకశ్చిద్వశేషఇతి. తథాచోక్తమష్టశ్లోక్యాం- అకారార్థోవిష్ణుర్జగదుదయరక్షాప్రళయకృన్మకారార్థో జీవ ఇతి. యద్వా అష్టాక్షరేషుపురస్తాన్నిసర్గప్రణవస్యాఖ్యేయత్వాత్. ఓమిత్యగ్రే వ్యాహరేత్, నమఇతి పశ్చాత్, నారాయణాయేత్యుపరిష్టాత్ ఇతిశ్రూయతే. ఏతేననమసా నమోవిష్ణవేబృహతే కరోమీత్యాద్యుక్తనమశ్శేషిత్వేనశ్రుత్యనుక్తవినతిస్తు కథం నమస్య ఇతిపరిహారదత్తవచనం నిరస్తంవేదితవ్యం. అస్యైతు- అకారేణోచ్యతేవిష్ణురుకారేణరమోచ్యతే। మ

కారస్తుతయోర్దాసఇతిశ్రవణవలక్షణం ఇతికథయంతి-త
దువబృంహణత్వేనవాల్మీకిరపి - అగ్రతఃప్రయయౌరామ
స్సీతామధ్యే సుమధ్యమా । పృష్ఠతస్తుధనుష్పాణిర్లక్ష్మ
ణోనుజగామహేతి రామగతింవర్ణయన్ శ్రవణవార్థ
మసూచయదిత్యలంవిస్తరేణ. అపిచ అవననిజగుణాత్
అవనేరక్షణే నిజాత్స్వాభావికాత్ గుణాత్ గుణజా
తాత్ ఏకవచనమతంత్రం గుణ్యంతఇతివ్యుత్పత్త్యాగుణాః
జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యసౌశీల్యాదయః స్వాభావికీజ్ఞానబల
క్రియాచేత్యామ్నాతాఃతైరిత్యర్థః. క్రియారక్షణక్రి
యా- యద్వాఅవనేనిజాత్స్వతంత్రాజ్జగదవనగుణాత్-
అనేనబ్రహ్మరుద్రయోస్సృష్టృత్వసంహర్తృత్వేతదధీ
నేఇతిద్యోత్యతే. తథాబ్రహ్మణోవచనం - సృజామిత
న్నియుక్తోహంహరోహరతితద్వశః ఇతి. అథాస్యైవా
పన్నిస్తారకత్వరూపావనగుణాత్ - పురాబదరికాశ్రమే
రణాయప్రవృత్తోనరసఖేన నారాయణేనసంజిహీర్షితో
రుద్రః పితుః పుత్రస్యచమధ్యం ప్రవిష్టేన చతుర్ముఖేన
బోధితశ్శరణాగతస్సర్వలోకశరణ్యేన రక్షితఇతిభారత
కథా. ప్రసాదయామాస భవో దేవంనారాయణంప్ర
భుం ఇత్యాదినాప్రవృత్తాత్రానుసంధేయా. శుద్ధసత్త్వా
శ్రయత్వాత్ శుద్ధసత్త్వమచిద్ద్రవ్యభేదః స్వసత్త్వాభాస
కం సత్త్వం గుణసత్త్వాద్విలక్షణం.అత్రాస్మదుక్తంపద్యం-
ద్రవ్యంషట్చైవకాలః ప్రకృతిరపి జడాతావుభౌ ధర్మ

భూతజ్ఞానంతచ్ఛుద్ధసత్త్వంత్వ జడమపి పరాక్ప్రత్యగీశ శ్చజీవః। అద్రవ్యంచాపిశబ్దాదికమథచగుణాశ్శక్తిసం యోగయుగ్మం శ్రీభాష్యాదౌప్రమేయేవిశదమకథయత్స ప్రమాణం యతీంద్రఃఇతి. పరమసత్వపంచశక్తిమయవి గ్రహఇతి- నిత్యం అమిశ్రసత్వాశ్రయత్వాద్వా. తథా శుద్ధశ్చాసౌసత్వాశ్రయశ్చేతికర్మధారయః. ఉభయ ధానత్వాశ్రయత్వంశ్రుతిస్మృతిభగవచ్ఛాస్త్రాదిషుసిద్ధం॥

శ్లో॥ ప్రఖ్యాతాశేషదేవప్రణమనవిషయత్వా
త్తపోయజ్ఞకర్మస్తోమన్యూనాధికత్వప్రశమప
టిమవద్దివ్యనామస్మృతిత్వాత్।బ్రహ్మణ్యత్వా
ద్గిరీశాహుతివిధిషుజలస్పర్శనాద్విష్ణుపాదా
మ్భోజాతామ్భోధరత్వాదపినపశుపతిర్విష్ణురే
వప్రకృష్టః॥ ౨

వ్యా॥ ప్రఖ్యాతేతి॥ కించప్రఖ్యాతాశేషదేవప్రణమనవిషయత్వాత్ ప్రఖ్యాతా అశేషాయేదేవాః బ్రహ్మరుద్రాదయః తేషాంయత్ప్రణమనం నమస్కారః తద్విషయత్వాత్ - సర్వదేవనమస్కారః కేశవంప్రతి గచ్ఛతి॥ శృణుత్వంహివరారోహే యథానిత్యంసమా మ్యహం॥ బ్రహ్మాద్యామునయశ్చైవ తపోవిద్యాసమా ధిభిః।అర్చయంతి సదాయంవైసదాపశ్యంతిసూరయః॥ బోధాయనీయే - బ్రహ్మేశేంద్రాది దేవానాందేవో నారాయణఃపరః ఇతి. తపాంసిచయజ్ఞాశ్చ కర్మాణిచ

నానావిధాని తేషాం ద్వంద్వాః తేషాం స్తోమో గణః త
త్ర న్యూనాధికత్వం తద్వ్యపాకృత్యం తస్య ప్రశమో ని
వృత్తిః తస్యాం పటిమవత్యా శక్తిమత్యా దివ్యా నామ
స్మృతీయస్య న తథోక్తః తత్త్వాత్ - నియమ బాహుల్య
వత్సుశ్రౌతస్మార్తాదికర్మసు విహితాదధికం న్యూనం
చ సర్వతః పరివర్జయేదితి న్యూనతాధిక్యం నిషిధ్యతే త
త్సాద్గుణ్యాయ - స్మృతే సకలకల్యాణభాజనం యత్ర
జాయతే, యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపోయజ్ఞక్రి
యాదిషు । న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతీత్యాదిభిః త
న్నామస్మరణం విధీయతే. బ్రహ్మణ్యత్వాత్ బ్రహ్మ
ణ్యో బ్రహ్మవర్ధన ఇతి రామసహస్రనామసు - బ్రహ్మ
ణ్యో దేవకీపుత్రో బ్రహ్మణ్యో మధుసూదనః ఇతి శ్రుతిః. వి
ప్రా వేదాః కేశవశ్చైకరాశిరితి నీతివిదస్సర్వే. సామా
న్యవాస్తువిధానే చ - బ్రాహ్మణశ్రేణిసంబంధత్వేన వి
ష్ణ్వాయతననిర్మాణాచారప్రసిద్ధిః. కించ గిరిశాహుతి
విధిషు సతీషు కర్మకలాపే జలస్పర్శనాత్ ఆచమనవిధా
నాత్ ఉపస్పర్శ ఆచమనం అపఉపస్పృశ్యేతి ఖండకా
రః. వాయుపురాణే దక్షః - యస్మాత్త్వం మత్కృతే
క్రూర ఋషీన్ సంహృతవానసి। తస్మాద్యజ్ఞే సురైస్సా
ర్ధం న త్వాం యక్ష్యంతు బ్రాహ్మణాః ॥ హుత్వా హుతం
తవ క్రూరామపస్పృక్ష్యంతు కర్మసు ఇతి. రౌద్రరా
క్షసపైతృకే స్పర్శే అపఉపస్పృశేదిత్యాపస్తంబః.

స్పృష్ట్వారుద్రస్యనిర్మాల్యంసహసైవాప్లుతశ్శుచిఃఇతిచం
ద్రికాయాం. విష్ణుపాదాంభోజాతాంభోధరత్వాత్.
స్పష్టంచై తదీశ్వరసంహితాయాం - తదంబుపతితంద్రృ
ష్ట్వా దధారశిరసాహరః। పావనార్థంజటామధ్యేయో
గ్యోస్మీతివిచింతయన్ ఇతి. కేచిద్గంగాన్యా విష్ణుపద్యన్యే
తివదంతి. తన్నిరాసార్థంపాద్మ వచనం- సర్వేశ్వరో
హరిర్విష్ణుర్ద్వితీయం పాదముత్తమం। దివిప్రసారయా
మాసబ్రహ్మలోకాంతమచ్యుతః॥ శ్రీపాదందేవదేవస్య
దృష్ట్వాసంభ్రమచేతసా। ధన్యోస్మీతివదన్బ్రహ్మా గృహీ
త్వాస్వకమండలుం॥ భక్త్యాసంక్షాళయామాసతత్రసం
స్థితవారిణా। అక్షయ్యమభవత్తోయం తస్యవిష్ణోఃప్రసా
దతః॥ తత్తీర్థంమేరుశిఖరేపపాతవిమలంజలం. తత్రై
వ - తాందృష్ట్వామేరుమధ్యాత్తు ప్రవహంతీం వరాన
నే। ఆత్మనః పావనార్థాయ శిరసాతామధారయం॥
తదిదం శ్రీనృసింహోత్తరతాపనియ్యాదౌస్పష్టముక్తం
ద్రష్టవ్యం. అద్యాపియత్పాదనఖావసృష్టం జగద్విరించో
పహృతార్హణాంభః। సేశంపునాత్యన్యతమో ముకుం
దాత్కోనామలోకే భగవత్పదార్థః॥ తర్హి - భవాం
గపతితంతోయం పవిత్రమితిపస్పృశుః ఇతిబాలకాండో
క్తివిరోధః కథమితిచేదుచ్యతే - తత్రనభవాంగస్యతత్ప
విత్రతాహేతుత్వం కింతుగంగాయా ఏవభవాంగపవిత్రీ
కరణహేతుత్వం. తతఏవ- హరస్యగాత్రసంస్పర్శాత్,

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

విత్రత్వముపాగతా ఇత్యత్రాపిస్పర్శనేన హరపవిత్రీక
రణాయోపాగతేత్యర్థః. పశుపతిత్వంత్రిపురవిజయప్రా
ర్థనాయాం వరదానకృతం - పశుపతిరసానీతిశ్రుతిః-
పాశుపతేసిద్ధాంతే - పత్యుః పశుషుసాధుత్వం కాలా
గ్నిరుద్రోప నిషత్ప్రతిపాదితమపిసూత్రకృద్భాష్యం. ప
శుపతిమతైకదేశః షట్పంచాశత్తదాగమప్రథితః । సప్ర
మాణలింగశైవశివః కేశవవంచితః పరందూష్యః॥ గోమ
ఖాద్యాస్సిద్ధాః కపాలపాణిప్రకల్పితేసమయే । గుణ్యాగు
ణఆదిదేవః ముక్తిః పరకాయకామరూపగమః । భూతవిక
లతాప్రళయః భూతపరిపాకమేళనంసృష్టిః। తత్పరిణామ
సుఖంస్వర్గః తదపాకమేళనాఘమిహనరకః ॥ భూతా
నీత్యామనసంప్రత్యక్షోభ్రాంతపార ఇతి. శాస్త్రంచా
ర్వాకమిదమవైదికం ఏకాయననామ్నానిర్మితం గురు
ణా। సౌత్రాంతిక సౌగతవైభాషికమాధ్యమిక భేదతో
బౌద్ధాః ॥ బహుధావస్తుంనిత్యంప్రవాహతోజ్ఞానమేవత
త్రాత్మా । ఏకావస్థంశుద్ధంజ్ఞానంముక్తిః పరమాత్మతా
నైవ ॥ హింసాభావపురస్సరపురుషార్థసాధనంతథా
జైనం- ఇతిపాశుపతాదితామసనిరాసస్తుపత్యురసామం
జస్యాదితిసూత్రకృతైవకృత ఇతి నేహప్రతాయతే. వి
ష్ణుర్వ్యాప్తావిత్యస్మాద్ధాతోర్వేవేష్టీతివిష్ణురితి వ్యాప్తిశీ
లతా. శ్రీపరాశరేణతు విశధాతోః ప్రవేశనాదితి అం
తః ప్రవేశోభ్యధాయి. ఉభయానుగ్రాహికాశ్రుతిః- అం

తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా. అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః ఇత్యాదికా. వాసుదేవః పరమ ఇతి నామ- విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాగ్ంసీత్యామ్నాయతే. రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జంతవః। చతుర్ధా ప్రళయా హ్యేతా జనార్దనవిభూతయః ఇతి పరాశరః. కారణవాక్యేషు- నసన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఇత్యాదిషు శివాదిశబ్దాః సదాదిశబ్దాశ్చ సామాన్యవిశేషాకాంక్షాయుతాః, విశేషే పర్యవస్యంతి శబ్దే నారాయణాహ్వయే ఇత్యుక్తరీత్యా విష్ణుప్రకృష్టత్వమేవ జ్ఞాతం. అపిశబ్దాత్పురుషోత్తమత్వ పుండరీకాక్షత్వాదయః ప్రకర్షహేతవః. వృత్తనామ స్రగ్ధరా. భర్గశబ్దస్యాకారాంతత్వేన సహోక్తషష్ఠ్యంతదేవశబ్దవిరోధః.॥ ౨॥ ... ... ※

అవతారికా.— ఏవం తర్హి విష్ణురహస్యమూర్తేర్దశరథతనయస్థాపితారాధితత్వాద్బహుపురాణేతిహాసప్రసిద్ధవైభవస్యాస్య కథం న ప్రకృష్టత్వమిత్యాశంక్య తదారాధనాది సర్వం వరదానకృతమితి సమాధత్తే త్రయోదశభిర్దూర్వణైః వాల్మీకిరితి ద్వాభ్యాం స్తోత్రశ్లోకపదార్థాభ్యాం ఘంటాకర్ణఘనాశాదిత్యం తాభ్యాం॥

శ్లో॥ వాల్మీక్యప్రోదితత్వాద్గిరిశనుతి గిరాం
తామసత్వాచ్చ కాశ్యాం రామాఖ్యాన్మంత్రజా
పాదపి చ హనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్।

సేతుత్రాణాయయద్వా పరిజనవిధయా స్థాప
నాదబ్ధితీరేరక్షోహత్యామదోషా ద్గిరిశకృతని
జబ్రహ్మహత్యానిరాసాత్॥ ౩॥ ... ❋

వ్యా॥ వాల్మీకీతి॥ వాల్మీకిరభవద్బ్రహ్మా వాణీవా క్త్యస్యరూపిణీ । చకారరామచరితం పావనంచరితవ్రతే॥ గాయత్ర్యాస్త్రీణిచత్వారి ద్వేద్వేత్రీణ్యథషట్క్రమాత్। చత్వారిసప్తకాండేషుస్థాపితాన్యక్షరాణితు ఇతిస్కాందేప్రసిద్ధేనవాల్మీకినా, వేదః ప్రాచేతసాదాసీదితి, పుణ్యంవేదైశ్చసమ్మితమితి, చోక్తే శ్రీరామాయణేలింగప్రతిష్ఠాదేరప్రోదితత్వాత్ అనుక్తత్వాత్. అన్యత్రస్థాపనంచారాధనం. ఆవర్జితంరుద్రగౌరవాయ. నతురావణవధపాపనివృత్త్యయఇతివివేకః. సేతుమాహాత్మ్యే శతాధ్యాయవతి దర్శనమేవముక్తిహేతురితికథితం. యజుష్యపి- ద్వౌసముద్రావితతావజూర్యావిత్యారభ్య తయోఃపశ్యంతస్సేతునాతియంత్యన్యమిత్యుక్తం. కిమిహవిప్రతిపన్నం రావణబ్రాహ్మణ్యం- ఆచారాద్వా, క్షేత్రగుణాద్వా, కిమంశాద్వా, జన్మకాలవిశేషాద్వా, బ్రాహ్మణరేతస్సముద్భవాద్వా.నాద్యః- మధురక్తపానమానుష మాంసాశనాగమ్యాగమనాది దురాచారవత్వాత్. నద్వితీయః- సుమాలిసుతాయాంకైకస్యాంజాతత్వాత్. నతృతీయః- భగవద్ద్రోహిణో హిరణ్యకశిపోరంశజత్వాత్. నచతుర్థః. ఆసురవేళాయాం సం

ధ్యాయాం తదాగమనేన హ్యాసురస్సంజనిష్యతీతి విశ్రవసైవోక్తత్వాత్. నపంచమః - శూద్రస్త్రీషుబ్రాహ్మణరేతోజాతానాం బ్రాహ్మణ్యాప్రసంగాత్. కింతు - రుద్రతత్పుత్రతద్దాసయక్షగంధర్వ రాక్షసాః । బాహ్యానిదైవతాన్యేవతామసాఃపరికీర్తితాః ఇతివామనపురాణోక్తరీత్యాబాహ్యదేవతాజాతీయోఽసురోరావణఇతి నశంకాపిశాచావకాశః. తత్ప్రతిష్ఠాదిహేతుస్తు - అహంమత్స్యావతారేషుత్వాంచరుద్రమహాబల । తామసానాంమోహనాయపూజయామియుగేయుగే॥ దేవకార్యనిమిత్తేషుమానుషత్వముపాగతః । త్వామేవారాధయిష్యామిత్వంచమేవరదోభవఇతి పాద్మపురాణవరాహపురాణోత్తర ఖండాదితోవేదితవ్యః. గిరిశనుతిగిరాంతామసత్వాత్ అనాదరణీయత్వమితిభావః. తథోక్తంగారుడే- యచ్ఛాస్త్రేలింగపారమ్యంవామదేవముఖావతిం । తమఃప్రవర్తకంవక్తితత్తామసముదాహృతంఇతి. పాద్మే ఏవందేవహితార్థాయవృత్తింవేదవిగర్హితాం । విష్ణ్వాజ్ఞాంపురస్కృత్యకృతంభస్మాస్థిధారణం॥తథాచ- మాత్స్యంకౌర్మంతథాలైంగం శైవంస్కాందంతథైవచ । ఆగ్నేయంచషడేతానితామసానినిబోధయ ॥ పురాణాదిషు తామసాదివిభాగః తత్తత్కాలాదవధేయః. తామసానామనాదరణీయత్వేమనుః - యావేదబాహ్యాస్మృతయోయాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః । సర్వాస్తానిష్ఫలాః

ప్రేత్య తమోనిష్ఠాహితాస్స్మృతాః ఇతి. కాశ్యాంరా
మాఖ్యామంత్రజాపాత్. అత్రప్రణవఏవ తారకమంత్ర
ఇతి స్కాంద కాశీఖండవచనం సాత్త్విక ప్రమాణవిరుద్ధ
త్వాదనాదృత్య - శ్రీరామాయనమః కాశ్యాంజజాప ప
రమేశ్వరః ఇతిప్రక్రమ్య యేలభంతే షడక్షరమితి చార
భ్య జపంతోమంత్రసిద్ధాస్స్యురితి నిగమయ్యాస్పష్టమాహ
రామోపనిషత్. తాదృశానాంరుద్రసారూప్యమపిక్రమ
ముక్తిపక్షాశ్రయణేన విష్ణుసారూప్య ద్వారాముక్తిదమి
తి నకశ్చిద్విరోధః. హనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్.
దూతోరామస్యవానరః దాసోహంకోసలేంద్రస్యేతిప్ర
సిద్ధస్యపుచ్ఛరోమభిః కల్పితేశ్వరలింగత్వాచ్చ. అత్రపు
రాకిలయజ్వనాధర్మతనయేన యజ్ఞవాట విశుద్ధ్యర్థం
పురుషమృగానయనాయ ప్రేషితోభీమసేనో మధ్యేమా
ర్గం విదితవృత్తాంతేనహనుమతా తన్మృగవేగప్రశ
మనోపాయంవిధిత్సునార్పితానిపుచ్ఛరోమాణ్యాదాయ
పురుషమృగేణకృతసంకేతః పురతోధావన్ తన్న్యాను
హావేగవిళంబాయరోమభిరేవలింగానితత్రనిర్మాయాఖిలం
ఘుకతత్పూజాదికమతివేగేనసమాగతం తంయాగీయశా
లామనీనయదితిభారతకథాప్రసంజనియ్యా. యుక్త్యయు
క్తంయుక్త్యంతరేణప్రమాణేనదూషయతి-స్వకృతసేతు
పరిత్రాణాయపరిజనస్య - హస్తేషుమాలావ్యాదిరామత
త్త్వంజిహ్వాగ్రభాగేవరరామమంత్రం । యన్మస్తకే కేశవ

పాదతీర్థం శివం మహాభాగవతం స్మరామీతి విధయా ప్ర
కారేణ ప్రతిష్ఠాపనాత్. రక్షోహత్యాం అదోషాత్ దో
షాభావాత్. మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యేతి వ
ద్దుష్టనిగ్రహస్య విహితత్వాదితి భావః. స్వయం తీర్ణః ప
రాన్ తారయతీతి లోకన్యాయం హృదయే నిధాయాహ - గిరి
శకృతనిజబ్రహ్మహత్యానిరాసాదితి - పురా కిల మహాదే
వో మహత్యా బ్రహ్మహత్యయా। కపాలీ సన్ మహాకాలం
చరన్ మాధవమాశ్రితః ॥ తత్పత్న్యా తు మహాలక్ష్మ్యా భి
క్షయా కరదత్తయా। విమోచిత ఇతి ఖ్యాతే శ్రీరామ
వర సంహితా ప్రయాగమాహాత్మ్యేపి ప్రమాణమిహ
దృశ్యతే॥ ౩॥ ... ... *

శ్లో॥ కండూర్ణాంగూర్వప్రియాగాదిక నగర
మహాపాపనాశాదిదేశాదిష్వీశానేనహత్యాని
వహానిహతయే స్థాపితారాధితత్వాత్। గౌరీ
శేషాస్యసభంగాదథ రఘుపతిసందర్శితాద్వై వ్య
శ్వరూపాత్తాపశ్యాఃకృష్ణేనదానాదపినపశు
పతిర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౪॥ ... *

వ్యా॥ కండూర్ణాంగూరితి॥ అథ- నందాదీవనఘట్ట
నర్తనమహాకారుణ్యరక్తాంబర శ్రీనారాయణపూరుషో
త్తమపతి శ్రీరత్నకూటాధిపాన్। వైకుంఠేశ్వరమాధవా
చకమలానాథం చ గోపీపతిం స్వామ్యైకాదశ నాగపుర్యా
పతీన్ సార్ధం కలిధ్వంసినేతి తత్ప్రతిష్ఠాపితాన్ ప్రవ

ణయతి - తిరుక్కండియూరితిభాషాంతరేణ కశ్చిద్వ్యపదేశః. తిరుణాంగూరితిచ. తథా ప్రయాగాదికం ప్రసిద్ధం. మహాపాపనాశాదిదేశః. కపాలమోచనస్థానంచ. తేషాం ద్వందః. తేషుహత్యానాం నివహస్తస్య విహతయే నాశాయ రుద్రేణస్థాపితశ్చాసావారాధితశ్చేతి కర్మధారయః తత్త్వాత్ - స్థాపితత్వాదారాధితత్వాచ్చేత్యర్థః. తదేతత్సర్వం ప్రయాగమాహాత్మ్యాదౌ ప్రసిద్ధం. రుద్రధనుర్భంగాచ్చ - హరధనురసౌవల్లీభంజంబభంజచ మైథిలీశిభట్టారకః. రఘుపతినాసందర్శితాద్వైశ్వరూప్యాత్ - మన్వంతరసహస్రంతుపూజితో రఘునందనః। భర్గాయభగవాన్ స్వీయ్యంవిశ్వరూపమదర్శయదితి. కాశ్యాః కృష్ణేన కాశీకేశవనిర్మితేతినిర్మాత్రా కేశవేన రుద్రాయదానాత్. ఆనందనేపుణ్యక్షేత్రే సంప్రతిష్ఠాప్య కేశవం। బ్రహ్మైతన్నామతః కాశీసంజ్ఞయాసంజ్ఞితంపురం॥ కేశవేనాభ్యనుజ్ఞాతో విశ్వనాథాయదత్తవాన్ ఇత్యాదిపురావిదోవదంతి. తతో విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౮ ॥ *

అవతారికా — అత్రదశరథతనయస్థాపితారాధితత్వాత్ ఇత్యత్ర అపి నమకముఖై రాఘవారాధితత్వాదితిపాఠే తుతదియ్యంపద్యద్వయంచవ్యాక్రియతే॥ ... *

శ్లో॥ విద్యారణ్యోజ్ఝితత్వాన్నమకచమక
యోర్వేదభాష్యేతదర్థవ్యాఖ్యానాద్దక్షయాగే
హరచకితసురోదీరితైస్తైస్స్తుతిత్వాత్ । వి

ష్ఠావామ్నాయవాచామపి సకలగిరాం ముఖ్య
వృత్తేశ్చతస్మిన్ శంభోర్నామాప్రయోగాత్క్వ
చిదపిచమకేవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్॥ ౫ ॥ *

వ్యా॥ విద్యారణ్యేతి, తేనైవేతి, అష్టదూషణం. విద్యారణ్యేన వేదభాష్యే నమకచమకయోస్తదర్థవ్యాఖ్యానేనోజ్ఝితత్వాదనుక్తత్వాత్, ఇష్టకాశ్చితయస్సర్వాశ్చతుర్థేతుసమాహితాః। రుద్రాధ్యాయే పంచమే తుచిత్యగ్నౌహోమ ఉచ్యతఇతి రుద్రోవాఏషయదగ్నిరితినమకబ్రాహ్మణం. వసోర్ధారాంజుహోతీతిచమకబ్రాహ్మణం. ఘోరతనోశ్శాన్తిః శివతనోశ్శాన్తిశ్చ. ప్రకారాంతరేణసమాధత్తే - దక్షయాగేహరభీత సురేరితస్తుతిరూపత్వాచ్చ. తయోర్భీతసురస్తుత్యార్థనిశ్చయఇతి భావః. వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యఇతిగీతోక్తమాహ- ఆమ్నాయవాచామన్యాసాంగిరాంపి ష్ఠాముఖ్యవృత్తేః తస్యసర్వశబ్దవాచ్యత్వాచ్చ. క్వచిదపిచమకే శంభోర్నామ్నామప్రయోగాత్. అగ్నావిష్ణూ ఇత్యత్రవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్సఏవప్రకృష్టః॥ ౫॥ ... ... *

శ్లో॥ తేనైవన్యాయరీత్యాసపరికరహరేః ప్రా
ర్థ్యభావాభిధానాద్బాహుళ్యాదేవమాద్యై
రనఘరఘుపతేరేవసంసేవ్యతోక్తేః। మాహిం
సీమఃఽంచధన్వేత్యపి నమకగిరాఘోరరూప

స్యశంభో ర్మఽన్యోస్తుల్యోక్తిసిద్ధేరపి నపశుపతి
ర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౬॥

... *

వ్యా॥ తేనైవేతి॥ అన్యథా వ్యభ్యుపేత్యాహ-సర్వ
త్ర ప్రసిద్ధయా న్యాయరీత్యా తేన రుద్రేణైవ సపరికరస్య
హరేః ప్రార్థ్యఽభావస్యాభిధానాత్. సర్వత్ర హి ఇష్ట
దేవతాస్సాంగా స్వపరివారా ఆరాధ్యంతే. కించ బా
హుళ్యా దేవమాహైర్యరనఘస్య తదిష్టదేవస్య రఘుపతేరే
వ సంస్తుతస్య సేవ్యత్వే నోక్తత్వాత్. మాహింసీర్ధఽన్వ
ముంచేత్యాది-పురుషం జగత్ ప్రముంచ ధన్వనస్త్వముభ
యోరిత్యాది నమకవాక్యేన ఘోరరూపస్య శంభోర్మస్య
నామక దేవభేదతుల్యతోక్తిసిద్ధ్యా నపశుపతిర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్ట ఇతి॥ తామసోద్రిక్తరుద్రోగ్రతా శాంత్యర్థాఽభి
షేకప్రశంసా నమకే. చమకేతు తత్ఫలం ఏక ఏవ రుద్రో
నద్వితీయాయ తస్థ ఇతి ప్రాకరణిక హావిరుద్దేశ్యాకారప
రం, అథర్వశిరసి ప్రోక్తం శివకారణత్వం తత్రైవ సోంత
రాదంతరం ప్రావిశదితి అంతర్యామి నారాయణపరత్వ
దృష్ట్యోక్తం. తథాచ పరమాచార్యాః-ప్రస్తుత్యో రుద్రవపు
షః పురుషోత్తమస్య విద్యామథర్వశిరసీరితమంగమస్య। భ
స్మప్రసక్తమితరత్ర నచాస్య యద్వత్సాత్రామణి ప్రకర
ణోక్తసురాగ్రహస్యేతి॥ హరివంశాదౌ అహందాసస్య
మేభూత్వా, అహం త్వం సర్వగో దేవత్వమేవాహం నసం
శయః। ఆవయోరంతరం నాస్తి శబ్దైరర్థైర్జగత్పతే ఇ

త్రైయ్యక్యనిర్దేశః. అత్రైవ-ఆదిస్త్వం సర్వభూతానామి
తి కృష్ణస్యైవ సర్వకారణత్వాభిధానాత్ సర్వస్య కార్య
త్వసిద్ధేశ్చ కార్యకారణభావనిబంధనో జ్ఞేయః - ఏవంచ
జగత్పత ఇతి సంబోధనస్వారస్యం. త్వదుపాసా జగన్నా
థసైవాస్తు మమ గోపతే । యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి భో దేవ స
మాం ద్వేష్టి న సంశయః. ఇత్యాదేరర్థస్తు - త్వదుపాసా
త్వదారాధనక్రియా సైవ మమ స్యాత్ - కింకరస్యాన్యంని
రంతరమితివత్ కైంకర్యాభ్యర్థనం. యద్వా త్వత్కృతో
పాసనా మమాస్తు మద్గౌరవాయ మాముపాస్వేత్యర్థః. మా
మారాధయ గోవింద వరం మత్తో గృహాణ చ । యేనాహం
సర్వభూతానాం పూజ్యాత్పూజ్యతరో భవం ఇత్యుక్తేః.
అథవా త్వదుపా సైవ మమ భవతి. న తు పార్థక్యేనోపా
స్తిః. స్వామిని పూజితే యతో భృత్యోఽపి పూజితస్స్యాత్-
స్వామిద్వేషే భృత్యద్వేషోఽప్యర్థసిద్ధః. త్వద్విస్తరా య
థా దేవా అహం భూతపతిస్తథా । అద్య మే మకుటారూ
ఢం త్వత్పాదాబ్జమిదం ప్రభో ఇత్యాత్మదాస్యం తత్స్వా
మ్యంచ స్వయమేవోక్తవాన్. నామాని తవ గోవింద యాని
లోకే మహాన్త్యపి । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా
విచారణా. అస్యార్థః-తవ నామాన్యేవ మమ నాత్ర సన్దేహః
స్వామినామ్నాం భృత్యగామిత్వాదిత్యలం విస్తరేణ॥ ౬॥

శ్లో॥ ఘంటాకర్ణాఘనాశాత్సు మహతి హరి
వంశే విరించిస్మరారి స్కందానాం శౌరివంశే

క్రమజనికథనాత్కేశవస్తోత్రమధ్యే। తజ్జాతస్యా
భిధానాత్తదనుపురభిదా తత్పదాంభోజ పాం
సోర్మౌళౌ సంధారితత్వా త్సుతవర భజనా
యోగ్యభావాచ్చపౌత్రాత్॥ ౭॥ ... *

వ్యా॥ ఘంటాకర్ణాఘనాశాదితి॥ త్రయోదశార్థస్తుఘంటాకర్ణాఖ్య రాక్షసకృతా ననేకాన్బ్రహ్మవధాన్నరమేధానివాంగీకృత్య తమవతిస్మేతి హరివంశాదావభివ్యక్తేః. అథ- శౌరేః కైలాసయాత్రాప్రవృత్తముదితతయాభీష్ట సంతానదానాదితియచ్చోక్తం. తదష్టభిర్ద్వాషణ్ణైర్ద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంప్రతిక్షిపతి. సుమహతీతి. బ్రహ్మరుద్రస్కందానాం మహతివ్యాసామ్నాయత్వాత్ పరమప్రమాణే హరివంశే కృష్ణవంశే క్రమేణ జనికథనాత్. తథాప్రథమాధ్యాయే- భర్గశ్చతుర్భుజఇతివ్యథయాలమాళితన్నాభిజాత మవగచ్ఛచతుర్ముఖంచ। తస్మాచ్చపంచవదనోజనిషణ్ముఖోస్మిన్న్యూనాధికావయవతోహరివంశధర్మః ఇత్యనేన హరస్యహరిపౌత్రత్వం వ్యక్తం. కేశవస్తోత్రమధ్యే తజ్జాతస్యాభిధానాదితి. తత్రైవఅధ్యాయ త్రయేణస్తుత్వా స్వపుత్రత్వ సూచకం కేశవనామనిర్వచనం స్వయమేవావోచత్. తన్నిరుక్తముక్తం.తదనుసారేణ శ్రీకృష్ణపాదపద్మ పాంసోః మూళౌ ధారితత్వాత్- కించ పౌత్రాత్పుత్రార్థవరస్యా యోగ్యత్వాత్- నహిపితామహాయపౌత్రః కర్మ కౌశలముప

దిశతీతి తద్భుజనంతద్గౌరవాయే త్యవగంతవ్యం. తత్రై
వ - దేవేషుమాంసుపూజ్యార్థం త్వయాకృతమిదంమ
మ। అద్యమేమకుటారూఢం త్వత్పాదాబ్జమిదంహరే ఇ
త్యుక్తం. భారతేచ-పార్థోపనీతంమధుసూదనస్యపా
దారవిందార్పిత చిత్రపుష్పం। దదర్శగంగాధరమౌళిభా
గేబభూవవీరః కృతనిశ్చితార్థః ఇతి॥ ౭॥ ... ❊

శ్లో॥ వారాహోద్యుక్తరీత్యాస్వకలితవరనిర్వా
హహేతో స్తథైవానుష్ఠానా ద్వృద్ధదేవార్చ
నవిధిషుమనుష్యావతారేష్వదోషాత్ । తాదృ
క్పాదాబ్జధూళీ భరణజుషిహరే మూలభూతే
ముకుందస్యాత్యాధిక్యాదనాదేరపినపశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౮॥ ... ... ❊

వ్యా॥ వారాహేతి॥ వరాహపురాణోక్తరీత్యా వారా
హే,రుద్రగీతాయాం- మత్యోఽభూత్వాభవానేవంమా
మారాధయ కేశవ । మాంభజస్వచదేవేశవరంమత్తోగృ
హాణచ ॥ యేనాహంసర్వభూతానాంపూజ్యాత్పూజ్యత
రోభవం॥ ఇత్యుక్తేనహరిణా- దేవకార్యావతారేషుమ
నుష్యత్వముపేయివాన్। త్వామేవారాధయిష్యామిమమ
త్వంవరదోభవఇత్యుక్తరీత్యాస్వకలితవర నిర్వాహహే
తో స్తథైవాచరణాత్.అపిచ-వృద్ధానాందేవానాంచార్చ
నవిధిషు- వవందేచరణౌపితుః, బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృ
త్య. మనుష్యచేష్టామాపన్నః క్వచిదేవపలాయనం,

భక్తిః క్వచిదాజ్ఞప్తః పీఠకోన్మానపాదుకా మిత్యేవం రూపేషు మనుష్యజాతిచరితేష్వదోషాత్. తాదృశః మనుష్యత్వేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్యః పుత్రార్థీ తాదృశః ఇహ పాదాబ్జధూళీభరణజుషి మూలభూతే హరౌ సతీత్యర్థః. పాదేన కమలాభేన బ్రహ్మరుద్రార్చితేన చ । యస్పృశ్య పుండరీకాక్షః ఆపాదతలమస్తకం ॥ ఇతీశ్వరావరావతారాశ్వద్ధామాస్త్రవిహత పరీక్షిత్ప్రాణ నసమర్థనమేతాదృశపాదాబ్జమేవ అవశిష్యతే. న కేవలం హరివంశే. అన్యత్రాప్యేవముక్తమితి ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం పునరుక్తిః. ముకుందస్యాత్యాధిక్యాత్ అనాదెరితిభావప్రధానో నిర్దేశః. విష్ణోరనాదిత్వేన తథోక్తం. ఏకో హవై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మ నేశానః ఇతి. ఆనుశాసనికే మోక్షధర్మే- ప్రజాపతించ రుద్రంచాప్యహమేవ సృజామి వై । తౌహి మాం న విజానీతో మమ మాయావిమోహితౌ ఇతి అతో విష్ణురేవ ప్రకృష్ట ఇతి॥ ౨౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— నేత్రేణ స్వేన సాకం దశశతకమలైర్విష్ణునా పూజితత్వాత్తస్మై చక్రప్రదానాదపి చేతి వరాహపురాణపూర్వఖండోక్త ప్రసిద్ధ్యా కథమేవః ప్రకృష్ట ఇత్యాశంక్య పూర్వోక్తైర్దత్తోత్తరత్వేపి ఏతస్మిన్ చక్రానాదిత్వ ప్రతిపాదక శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాస ప్రకోపోద్ధరోదుర్వారః ఇతి ప్రతిబంధ్యా పంచభిః సమాధత్తే॥ *

శ్లో ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్వాద్ధరిభజనకృతా
హేమపుష్పైస్సహస్రైశ్శూలార్థం శూలి
నైకప్రసవసమజచ్ఛిన్ననాసాన్వితత్వాత్। చ
క్రాచ్ఛూలాయుధాస్త్రైరపి మయకరతోఽగ
స్త్యసత్సంహితోక్త్యాచక్రత్రాసాద్ధితత్త్వా
దపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౯ ॥ *

వ్యా ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్వాదితి- జలంధరాసురవధాత్పూర్వంచక్రస్యవిద్యమానత్వాత్ ఆదివైకుంఠాదీనాంవిగ్రహేష్వితి శేషః ఏతచ్చఋగ్వేదాష్టమానువాకతృతీయాధ్యాయాదౌ యజుర్వేదారణ్యాదిప్రశ్నైకాదశానువాకే సామవేదోత్తర ఋఙ్నవమాధ్యాయే చస్పష్టం. వరాహపురాణోత్తర ఖండమపి శంఖచక్రానాదిత్వమవదత్. పూర్వఖండోక్తంతు - పంచజనవధసమయోపాత్తపాంచజన్యాదంతవదవతారాంతరపరమితి మంతవ్యం. హరిభజనకృతా శూలినాశూలార్థం చంపకసహస్రపూజావసరేఊనేనచంపకప్రసవేనైకేనసమానజాతీయాచ్ఛిన్నాచయానాసా తయాన్వితత్వాత్.తథోక్తంపాంచరాత్రే- చాంపేయపుష్పసాహస్రైరర్చయన్ శంకరోహరిం। ఏకస్మైకప్రసూనార్థంస్వనాసామచ్ఛినత్స్వయం ॥ దృష్ట్వాతద్భక్తిమతులాం హరిఃప్రీతోవరందదౌ। లబ్ధలింగౌచపూజ్యౌచభూయాస్తాందంపతీయువామితి॥ కించ అగస్త్యసంహితోక్తరీత్యా చక్రాదారా

తాచ్ఛ్యాలస్యావాప్తేఃఅన్యత్ర మయకరతోమయోరక్ష సశిల్పీతస్మాచ్ఛ్యాల నిమాణప్రసిద్ధేశ్చ. నిన్యైవస్యైవకా శీదవశిఖిజటిల జ్యోతిషామేనచాహం కృత్వాపృత్వావి లిఖ్యేశలభసులభయా యత్రచిత్రప్రభావె। రుద్రోప్యద్రే ర్దుహిత్రాసహగహనగుహం యద్భయాదభ్యయాసీద్వి శ్యాస్వశ్వాచిరతోవ శ్శుభమనిశభృతంశారిహేతిప్రతా పః ఇతిసుదర్శనశతకోక్తరీత్యాచక్రత్రాసాద్భృతత్వాత్ నపశుపతిఃప్రకృష్టః. అగస్త్యసంహితాయాం-శస్త్రిరా జంసమారాధ్య సంహర్తాజగతాంస్వయం । సఏవద త్తవాన్ శూలంకృపయాసహితోమమ ॥ తస్యైవాజ్ఞాం పురస్కృత్య చరాచరగురోరహం । కల్పాంతేసంహరి ష్యామితథాతచ్చవిభాగతః ఇతి॥ ౯ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథయచ్చోక్తంకందర్ప ధ్వంసక త్వాదితి తత్పుష్పేష్వాసప్రణీతాదితి శ్లోకోక్తైశ్చతుర్భిః ప్రతిక్షిపతి ॥ ... ... *

శ్లో॥ పుష్పేష్వాసప్రణీతాదపిచపురభిదఃప్రా
రుషార్థాణవశేషాత్కీర్తిర్ శ్రీకామకామాతు
రహారవిగళత్స్వరదౌఘప్రవాహాత్। దంపత్యో
రాత్మదాసాయితభుగ్రిగువిహితా ల్లింగవిచ్ఛేద
నాచ్చానంగప్రధ్వస్తభావాదపి నపశుపతిర్విష్ణు
రేవప్రకృష్టః॥ ౧౦॥ ... ... *

వ్యా॥ పుష్పేష్వాసేతి - పుష్పేష్వాసో మదనః పు
ష్పధన్వాపి పినాకపాణిస్థైర్యాద్రివజ్రపాణేరితి ధనుఃప్రా
ప్తం మౌర్వీత్యాది క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వే భవతి మహతాం నోప
కరణైరితి మహితోక్తిః. తేనప్రణీతాదర్ధాఙ్గప్రాప్తిస్త్రిపు
రభిదః పౌరుషార్ధావశేషా దర్ధనారీశ్వరత్వాత్ ప్ర
త్యక్షసిద్ధంచైతత్. కీర్తిం శ్రియం కామయత ఇతి కీర్తిశ్రీ
కామః సచాసౌ కామశ్చ తేనాతురః పీడితోహరః తస్మా
ద్విగళితః స్ఖలితః పారదాఖ్యస్య పాదరసరాశేః ప్రవా
హాత్. రసస్సూతశ్చపారద ఇత్యమరః. రసగంధకయోరు
ద్రరుద్రాణీవీర్యత్వమాయుర్వేదే ప్రసిద్ధం. కీర్తిసంప
దపేక్షయా శూరాః ప్రాణేష్వనాదృతా భవంతీతి మద
నోపి హరవైరాగ్యవారణప్రహాణం విధాయ కీర్తిశరీర
స్సన్నాస్త ఇతి. అపిచ దంపత్యోః శ్రీశ్రీశయోః ఆత్మదా
సాయి తేనభృగుణా విహితాద్దంపత్యోశ్శివయోః లింగ
విచ్ఛేదనాత్. శంకరశ్ఛిన్నలింగస్తుకాననేవిచచారహ ఇ
త్యాదికముక్తం. అనంగేనప్రధ్వస్తభావాత్ కామాతు
రచిత్తత్వాచ్చ. అద్యాపివశీకృతసకలసురాసుర నాయక
స్య కుసుమసాయకస్య నిష్కాసితహరశరీరార్ధపౌరుష
స్య శ్రీకుమారస్యమారస్య పౌరుషం శృంగారశాస్త్రేషు
వర్ణయంతీతి సపశుపతిః ప్రకృష్టః. నారాయణః ప
రఇతిశ్రుతేః ॥౧౦॥ ... ...

అవతారికా.— అథగరళకబళనాదితి యదభాణి తదనభిజ్ఞభణితమితి నిరాకరోతి పంచభిస్తోత్రేత్యాదినా.

శ్లో॥ స్తోత్రప్రీతాతిశుభ్రాకృతి దనుజభిదుచ్ఛి
ష్ట హాలాహలాణుస్వీకారశ్యామభావాద్గిరిశగ
ళభువః కేశవేనైవ పూర్వం । అస్తోకక్ష్వేళ
భుక్తే రఖిలనిజవపుఃకృష్ణతాసూచితత్వా త్తా
ర్క్ష్యధ్యానోపరోధాదపి నపశుపతి ర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః॥ ౧౧॥ ... ... *

వ్యా॥ స్తోత్రప్రీతేతి- స్తుతిసంతుష్టశశివర్ణచతుర్భుజేన ఉచ్ఛిష్టంభుక్తోర్ఝితం యద్విషంతస్య మాత్రస్వీకారేణ గిరిశగళభువః శ్యామభావాత్. కణ్వశాఖాయాంకాత్యాయనసూక్తేషు వాయోఃకుక్షౌవిష్ణోర్దేహే గ్రీవాయాంరుద్రస్య సరుద్రోభవతిసనీలవర్ణోభవతిస నీకంఠోభవతీతి. కేశీవిషస్యపాత్రేణ రుద్రేణాపిబత్స హేతి ఋగ్వేదాష్టమాష్టకే సప్తమాధ్యాయేచతుర్వింశే వర్గే మంత్రశాస్త్రే అచ్యుతానంతగోవిందమంత్రమానుష్టుభంపరం । ఓంనమస్సంపుటీకృత్య జపన్ విషధరో హరఇతి. పురాపురారిణా పారావారనిభగరళాహారకరణాదరభరితే నారాధితో నారాయణో హుంకారేణ తదఖిలంచుళకితం అంజలిపాత్రఏవపీత్వా కాళిమానమవాప. పురారిస్తుతప్రీతశేషమశిత్వాకంఠే కాళఇతిగరళవృత్తాంతః. తదేతత్పాద్మోత్తరఖండగారుడపురాణయోః

రుక్తం. పూర్వంహరాత్వా న్కేశవేనా శేషవిషభుక్తే స్తత స్తస్యాఖిలవపు నీలిమ్నా అఖిలవిషభుక్తేస్సూచిత త్వాత్. కించతతోపతాత్త్యస్య గరుడస్యధ్యానంచ ఉపరోధః కంఠపవ విషనిరోధశ్చ తయోద్వంద్వైకవద్భావః తథోక్తాత్తస్మాత్. కాలకూటవిషం కంఠేస్థితం జ్ఞాత్వాహరస్యచ । అంతరాత్మాహరిర్యాతి హృదయం గరుడధ్వజఇతిహ్యుక్తం. విషస్యసర్వజత్వేనతన్నివారణాయగరుడధ్వజశబ్దః. ప్రసర్పతస్సర్పరాజవిషాద్భీతైస్సురైస్సహ విష్ణోఃపలాయనకథనంతు మందరోద్ధారాధోవష్టంభతస్సాత్యాలోకదివాభీతకల్పితమితి ॥ ౧౧॥

అవతారికా.— యదవాదిదేవానాంప్రియేణకాలగర్వాపహాత్వాదితి తత్ఖంచభినీరాచష్టే కాలస్యేతి॥

శ్లో॥ కాలస్యానశ్వరత్వాదథజగతియమస్యాధునాపిస్థితత్వాదారణ్యాద్యానువాకే హరవధకథనాదష్టమాద్యానువాకే।కాలాత్సర్వారాట్సహాయాత్పృథగపినిధనఖ్యాపనాత్తస్య మూర్ధ్నస్సతేన్వీభ్యాంచనంధేరపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౨॥ ... ... ❋

వ్యా ॥ కాలస్యేతి- రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చేతి జనార్దనవిభూతిభూతస్య కాలస్యానశ్వరత్వాత్. ప్రత్యక్షాగమసిద్ధమేతత్ తస్యేంద్రోపద్రమిరూపేణ ...

జ్యార్యమచ్ఛినత్స్వయమిత్యారభ్యబ్రహ్మ్రవర్గేణరుద్రస్యసశిరఃప్రతిదధాతీతియజుర్వేదారణ్యాద్యానువాకోక్తరీత్యాస్యాపిమృష్యమాహ. ఉపబృంహితమేతత్ బ్రహ్మపురాణే - ఇంద్రేణవజ్రిరూపేణచ్ఛిన్నంమమశిరోదధత్। యన్మియోగాత్ప్రివర్గేణ సంహితంపూర్వవత్కృతమిత్యాదినా. ఏతచ్చఉత్తరకూమర్ణపురాణేస్ఫుటీకృతం-యథామధ్భక్తశక్రస్యయజ్ఞధ్వంసఃకృతస్త్వయా।తథాహంతే శిరశ్ఛిత్వా తత్కృతూరక్షితోమయా॥ తతస్త్వాంప్రార్థయామాసమామభిష్టూయపార్వతి। తదాతేనప్రసాదేన ప్రాణాన్లేభభవాన్భవేతి. మత్స్యపురాణేప్యేవముక్తం. అపిచ స్వారాట్సహాయాదింద్రసహాయాత్ పృథగపిసమయేకాలాత్ తస్యహరస్యనిధనశ్రవణాత్ తత్రతస్త్రేయజ్ఞేశ్విభ్యాంమూర్ధ్నఃహరశిరసఃసంధేరపి ఏతదష్టమాద్యానువాకేనోక్తం. తతోనపశుపతిప్రకర్షః. ప్రాశయిత్వామృతంపూర్వ మమరీకరణాదపి। బలివృత్రషిణశ్శాపాదింద్రస్యపరిరక్షణాత్॥భృగుశాపాదిబాధాతోరుద్రస్యాస్యైవరక్షణాత్। మధుకైటభభీతస్యబ్రహ్మణఃపరిపాలనాత్। తత్తత్సింహాసనారూఢశుకనిమీణతత్త్వతః।రామకృష్ణనృసింహేషువైశ్వరూప్యస్యదర్శనాత్॥ సమస్తదేవేషూత్కృష్టోవిష్ణురేవనిశ్చయః॥ ౧౭॥

... ... *

అవతారికా.— అథ దైతేయావాసభూతత్రిపురవిదళనాదిభిః ప్రోక్తం పశుపతిప్రకర్షం గీర్వాణేత్యాదినా షడ్భిర్దూషణైర్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ గీర్వాణస్తోమదత్తస్వపశుపతివరాత్సిద్ధ
తాదృగ్రసార్థం గోరూపత్వాచ్చ విష్ణోశ్శివక
కలితజటాహోమతో బౌద్ధవేషాత్ । దైత్యా
రేర్ముఖ్యహేతూభవదిషు కలనాద్విష్ణుసత్త్వం
జరస్యప్రాగీశేనాశ్రితత్వాదపి న పశుపతిర్విష్ణో
రేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౩॥ ... ... *

వ్యా॥ గీర్వాణేతి- గీర్వాణస్తోమదత్తాద్దేవగణదత్తాత్స్వపశుపతిత్వరూపవరాత్ పూర్వోక్తాత్త్రిపురయుద్ధే మయమాయాకూపస్థాపిత సిద్ధరసామృత పునర్జీవితాన్ హతాన్ దైతేయాన్ విలోక్య విషణ్ణేన పినాకినా ప్రార్థితస్య గోరూపస్య బ్రహ్మణా సవత్సస్య రసకూపప్రాంతతృణాసక్త్యా దీర్ఘజిహ్వయా నిశ్శేష పీతరసస్య విష్ణోరేవ గోరూపత్వాచ్చ పునస్తత్ర ఖిన్నేన శివేనకలితాత్ విష్ణుప్రీతయే జటాహోమాత్ పునస్త్రిపురాసురపుణ్యక్షయాయ విష్ణోర్బౌద్ధవేషాత్ అశ్వత్థాలింగనవిధాజినదేవత్వాంగీకారేణ తత్పత్నీ పాతివ్రత్య భంగాచ్చ. పునః దైత్యారేః యుద్ధసాధనేషు ముఖ్యహేతూభవదిషు కలనాత్ తద్భావాత్-యస్యాత్మతాం త్రిపురభంగవిధావధాస్త్వం త్వద్భక్తితేజితశరో విజయీ చ యో భూ

ఇత్యాచార్యా ఊచిరే। ఈశ్వరేణ విష్ణుపంజరమంత్రస్యాశ్రితత్వాత్ విష్ణుపంజరోపదేశో నారదీయే ద్రష్టవ్యః. విష్ణుధర్మోత్తరే- త్రిపురంజఘ్నుషః పూర్వం బ్రహ్మణా విష్ణుపంజరం। శంకరస్య మునిశ్రేష్ఠ రక్షణాయ నిరూపితమితి. బలం హంతుం ప్రయాతస్య తత్తథా విష్ణుపంజరం। వాగీశేన తు శక్రస్య రక్షణాయ నిరూపితమితి. కర్ణపర్వణి - విష్ణురాత్మా భగవతో భవస్యామితతేజస ఇతి. సిద్ధతాదృగ్రసార్థం గోరూపత్వాచ్చ తత్రచాథాంతరం సిద్ధాతాదృశీయుద్ధసామగ్రీ భారభంగురాచయా రసా భూమిః తదుద్ధరణార్థం విష్ణోః కపిలస్య ప్రతిక్షణం నిజాంగుష్ఠోత్క్షిప్తస్య గోరూపత్వాద్వృషభరూపత్వాత్. తదా వృషభరూపేణ దధార వసుధాతలమితి॥ ౧౩॥ *

అవతారికా.— దక్షయాగేజయిత్వాదితి కత్యాని రాసాయుషడ్భిః సాత్త్వికశ్రీభాగవతకథాతత్త్వముపన్యసతి తస్మిన్నిత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ తస్మిన్ యజ్ఞే ముకుందాగమపరిభవయోః
శ్రీశుకాత్ ప్రోదితత్వాదన్యత్రోక్తోత్తరత్వాద
పిహరపరశోః ఖండనాత్తత్ప్రణామాత్। ధా
త్రే సాక్షాత్ప్రసాదాదనుదనుజభిదః కృష్ణతో వి
ష్ణుమూర్తేః కైలాసేశస్య భంగాదపి నపశుపతి
ర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

వ్యా ॥ తస్మిన్నితి- తస్మిన్యజ్ఞేదక్షసంబంధినియా
గే ముకుందాగమనస్య హరిణాకారేణపలాయనరూప
పరిభవస్యచ శ్రీశుకేనానుక్తత్వాత్. ఉపలభ్యపురైవై
తద్భగవానబ్జసంభవః । నారాయణోపివిశ్వాత్మానత
స్యాధ్వరమియ్యాతుః ఇతి చతుర్థస్కంధే. అన్యత్రపు
రాణేతత్కథనస్య అనిశ్చితాత్మభావానాంనిశ్చితైస్సాన్య
దనాదరః ఇతిదత్తోత్తరత్వాత్.హరిపరశోః ఖండనాత్
హరేర్నారాయణస్యనరస్యపరశోః ఇషీకాస్త్రాత్ రుద్ర
స్యఖండనాత్ ఖండపరశుపద వ్యాఖ్యానే సహస్రనామ
భాష్యేభట్టారకః. తత్రైవ. అథరుద్ర విఘూతార్థ
మిషీకంనరఉద్ధరన్। మంత్రైశ్చసంయుయోజాస్మిన్ సో
భవత్పరశుర్మహాన్ ॥ క్షిప్తశ్చసహసారుద్రః ఖండనం
ప్రాప్తవాంస్తదా । తతోహంఖండపరశుఃయతఃపరశు
ఖండనాత్ ఇతిసప్రమాణమాహ. తతశ్చయజ్ఞవిఘాతా
నంతరం ఆగతాయ ధాత్రేస్వస్యాపిస్రష్ట్రేతస్యరుద్రస్య
ప్రణామకరణాత్ తథోక్తత్వాత్తత్రైవ.సతూపలభ్యా
గతమాత్మయోనిం సదాసురేశైరభివందితాంఘ్రిం । ఉ
త్థాయచక్రేశిరసాభివాదనం మహత్త్వమస్యాపియథైవవి
ష్ణోఃఇతి. తతశ్చ - సందధుస్తస్యకాయేనహ్యుపలభ్యప
శోశ్శిరః. ఇత్యుక్తశిరస్సంధానానంతరంశుద్ధ్యర్థం-వై
ష్ణవంయజ్ఞసంతత్యైత్రికపాలంద్విజోత్తమాః। పురోడా
శంనిరవపన్స్విరసంసర్గశుద్ధయేఇతి. అనంతరం చేత్య

శబ్దార్థః. తద్దనుజభిదస్సాక్షాత్ప్రత్యక్షతః ప్రసాదాచ్చ. తతః ప్రాదురభూద్ధరిరితి తత్రైవ. తదుపాగత మామంత్ర్యసర్వేసురగణాదయః। ప్రణేముస్సహసోత్థాయ బ్రహ్మేంద్రత్ర్యక్షనాయకా ఇతి ప్రతిస్తోత్రం ప్రపంచితం. కించ- విష్ణోః కృష్ణతః కైలాసేశస్య భంగాత్ దశమస్కంధోక్తాచ్చ విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

అవతారికా.__శ్రీవిష్ణుమూర్తిభేదస్య పార్థస్యాస్త్రదానాదిత్యనుస్మృతాంకథంచిచ్ఛంకాంవారయతి పంచభిః అశ్వత్థామేత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాత్స
ర్వశక్త్యాశ్రయత్వాచ్ఛౌరేః పాదారవిందార్పి
తకుసుమచయా లోకనాదీశమౌళౌ । కామా
రేగౌరవార్థా చరణవిరచనాచ్ఛ్రీనృసింహే
నపూర్వంతస్యాస్త్రస్యాశ్రితత్వాదపినపశుపతి
ర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౫॥ ... ... *

వ్యా॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాదితి॥ భైరవో వీరభద్రశ్చ రుద్రాఏకాదశాస్తథా। శతరుద్రాశ్చ దూర్వాసావిశ్వకర్మాఘటోద్భవః॥ ఈశానద్రోణికాలాఖ్యాస్సంయమీమేషశంబరః। ఏతేశంభోశ్చావతారా యోనిజాయోనిజాస్స్మృతాః ఇతి ఈశ్వరావతారాశ్వత్థామ్నః పరిభవః శిరోమణిహరణా పాండవశాపనిరాసర్యకరణరూపః తస్మాత్కృష్ణస్యసర్వశక్తిమత్త్వేన

కృష్ణస్తుభగవాన్ స్వయమిత్యుక్తం. తదవతారఏవాశ్చ
ర్యమాహ - శౌరేరితి పార్థోపనీతమిత్యాద్యుక్తంభార
తపద్యం పార్థోపాసనఫలం దర్శయతి. కామారేరితి.
శరభపరిభవముదాహరతి నృసిహ్మావతారే. తదియ్యా
స్త్రిస్య పాశుపతాదేః - ప్రయుక్తాని తదస్త్రాణిగ్రస
తిస్మనృకేసరీతిగ్రస్తత్వాత్. నపశుపతిప్రకర్షః॥ ౧౫ ॥
అవతారికా.— అథనరహరివిజయాదిత్యుక్తమసమర్థం
మన్వానః తదుత్కృష్టతాంప్రఖ్యాతేతి, శౌరేరితి, ద్వా
భ్యాం అష్టభిర్నిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో ॥ ప్రఖ్యాతామ్నాయభాష్యాదిషుహరి
మితివాక్యస్య విష్ణుప్రకర్ష వ్యాఖ్యానాద్బ్ర
హ్మరుద్రాదికసురహరణోదీరణాత్తన్నిరుక్తౌ।
ఆగ్నేయేతత్రపాద్మే శరభపరిభవాద్గారుడే
నారసిహ్మేకౌర్మేమాత్స్యేపురాణేబహుము
ఖకథితాత్పార్వతీప్రార్థితత్వాత్॥ ౧౬॥ ... *

వ్యా॥ ప్రఖ్యాతేతి॥ ప్రత్యయయోగ్యేష్వామ్నాయ
భాష్యాదిషు ఆదిశబ్దేన సహస్రనామభాష్య సంగ్రహః.
హరిగ్ంహరంతమనుయంతిదేవా విశ్వస్యేశానం వృష
భంమతీనామితి. అస్యార్థః - విశ్వస్యేశానంరుద్రంహారం
తంహరిందేవాఅనుయంతి. తతశ్చహరిశబ్దనిరుక్తౌ. బ్రహ్మా
ణమింద్రంరుద్రంచయమం వరుణమేవచ । నిగృహ్యహ
రతేయస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే ఇతి సర్వభాష్యే

కథనాచ్చ. ఆగ్నేయే చత్వారింశే ఽధ్యాయే - తమ
భ్యాశగతం దృష్ట్వా నృసింహశ్శరభం రుషా । జఘాననిశి
తైరుగ్రైస్తీక్ష్ణైర్నఖవరాయుధ ఇతి. పాద్మే - తతః క్రు
ద్ధో మహాకాయో నృసింహో భీమనిస్వనః । సహస్రైః
కరజైస్తీక్ష్ణైస్తస్య గాత్రాణ్యకర్తయత్ ॥ నిహతం భీమ
మత్యుగ్రం గతాసుం ద్రష్టుమాగతాః । ఋషయో దేవ
గంధర్వాః యత్ర శేతే హరో హత ఇతి. గారుడే అష్టనవ
తితమాధ్యాయే - హంతుమభ్యాగతం రౌద్రం శరభం న
రకేసరీ - నఖైర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథేతి.
నారసింహే - నికృత్తబాహూరుశిరాః వజ్రకల్పము
ఖైర్నఖైః। మేరుపృష్ఠే నృసింహేన శరభస్సహసాపతత్.
కౌర్మే - ప్రత్యేకం కరవాలేన ముఖచంచూపుటద్వయే।
వ్యదారయన్నృసింహస్తం హిరణ్యకశిపుం యథేతి. తస్య
కంకాళకేనైవ నగాకారేణ నారద । జయకేతోద్దండ
ముచ్ఛ్రంచకార నరకేసరీతి చ. మాత్స్యే శ్రీనృసింహం
ప్రస్తుత్య - యతోఽర్థాగ్నా పురా రౌద్రశ్శరభశ్శల
భాయిత ఇతి. ఏవం ప్రసిద్ధశరభపరిభవాత్. సాంద్రైక
దేశోక్తనరహరిపరిభవో విరుద్ధాంశస్త్యాజ్య ఇతి భావః.
పార్వతీప్రార్థితత్వాత్ - తతస్త్వాం ప్రార్థయామా
స మామభిష్టూయ పార్వతీతి పూర్వం ప్రమాణితం॥ ౧౬॥*

శ్లో ॥ శౌరేరన్యత్ర పాద్మే త్రిపురహర శిరో
నూపురత్వాభిధానాద్వైకుంఠాదాగతే నాథ

చనరహరిణా నేకహేమాసురాణాం। ధ్వంసా
త్కాలాఖుదైత్యప్రమథనకథనాత్స్వేచ్ఛయాచ
క్రపాణేర్భూఃయస్స్వస్థానయానాదపిన పశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥౧౭॥ ... ... *

వ్యా ॥ శౌరేరితి ॥ కించాన్యత్ర నృసింహసహస్ర నామసు, పాద్మే చ, శౌరేః - ద్వాదశార్కశిరోధామారుద్రశీర్షైకనూపురః । అనంతాయుధదోర్దండో నృసింహో వీరభద్రజిత్ ఇతి హారశిరోనూపురత్వాభిధానాత్. విస్తరస్తూత్తరకూర్మపురాణోక్తః. పూర్వం హిరణ్యకశిపురక్తబిందుభవే హిరణ్యకశిపుత్రయాఖ్యే పాతాళతలవాసిని ప్రబలే తల్లోకవాసి నిరాసకే చ తత్రత్యై రభ్యర్థితేన సంకర్షణ స్థాననివాసినా నరహరిణా నేకేషాం హేమాసురాణాం ధ్వంసాత్. పూర్వప్రసిద్ధాత్పునరపి కాలాంతరే కాలమూషక నామని హిరణ్యపరిచారకే వజ్రదశనే బ్రహ్మాండభంగాయప్రయతమానే బ్రహ్మాదిప్రార్థితేన తేనైవ నరహరిణా కాలాఖోః కాలమూషకస్య ప్రమథనాత్ మత్స్యపురాణవర్ణితత్వాత్. పునస్స్వేచ్ఛయా చక్రపాణే ర్నరహరేర్నిత్యస్య స్వస్థానయానాత్ - విరాడంశస్స్వరాట్తస్యాప్యంశో వైకుంఠనాయకః । తదంశాస్తత్ర యో వ్యూహాః తదంశావిభవాస్స్మృతాః॥ఇతి. కించ-సర్వేషాంకారణత మోహ్యాది విష్ణుః పరాత్పరఇతి.అతస్సఏవోత్కృష్టఇతి॥ ౧౭॥

అవతారికా.— మాధవే(స్త్రీ)శరీరేశాస్తుస్సంపాదకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతిశంకాం బాహ్యఇతి దుర్వార్తాశంసీతి ద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంషడ్భిర్దూషణైర్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ బాహ్యో(స్త్రీ)వేషవత్వేనటవదవిజహ
న్మేహనత్వాదనాదేః పుంసోయోనేరభావాద్ధ
రగిరిసుతయోశ్ఛిన్నలింగత్వసిద్ధేః । గౌరీరూ
పావలోకస్ఖలిత విధిభవద్వాలఖిల్య ప్రధావ
చ్ఛాస్తుశ్చేశానరేతస్స్రుతిసహిత పదాంగుష్ఠ
దేశోద్భవత్వాత్॥ ౧౮॥ ... ... *

వ్యా॥ బాహ్యేతి॥ అనాదేఃపుంసః - దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుపున్నామాభగవాన్హరిరితి ప్రఖ్యాతస్య పరమపురుషస్య. నటవద్బాహ్యస్త్రీవేషవత్వేపినవస్తుతోవిజహన్మేహనత్వాత్. మేఢ్రోమేహనశేఫసీత్యమరః. యోనేస్త్రీలింగస్యాభావాత్. హరగిరిసుతయోశ్శివయోః పూర్వోక్తశాపాచ్ఛిన్నలింగత్వప్రసిద్ధేశ్చ. తథాహరిహరయోస్త్రీలింగపుంలింగాభావాత్.ఉభయమేళనేనశాస్తుర్జన్మానుపపత్తిం ప్రత్యుక్త్వాప్రకారాన్తరేణవక్తుం దృష్టాంతయతి గౌరీవివాహే తద్రూపావలోకనస్ఖలితవిధేర్భవంతఃజాతాః యోనిసంబంధంవినా ఉత్పన్నామేవాలఖిల్యాస్తేషాం ప్రధావత్తత్తుల్యంశాస్తురీశానస్య విష్ణోస్త్రీవేషాలోకసభ్రాంతివిస్మృతాత్మీయ్యా దేహాద్వగ

జితేంద్రియస్యఅంగుష్ఠదేశేసముత్పత్తేః. ఏతత్సర్వంకూర్మపురాణఏవద్రష్టవ్యం. ఏతేనశివస్యాజితేంద్రియతారూపజీవధర్మః ప్రకటితః. విష్ణ్వవతారకృష్ణజారభావస్తుయదిమే బ్రహ్మచర్యంస్యాత్. స్వాంగాలింగేరతిర్నస్యా దంగనాలింగనేరతిః । యస్యాంగం జగదేకస్యతస్యరాగాదయఃకుతఇతిమునినైవపరిహృతః॥ ౧౮॥ *

అవతారికా.— అథఛలవార్తాశంసివాదివక్త్రముత్ప్రేక్ష్యశాస్తుర్జన్మాహ. ... ... *

శ్లో॥ దుర్వార్తాశంసివక్త్రోపమిత విరచి
తాశ్లేషకామార్యపానేశాస్తుర్జన్మోపపత్తేర
పికిలశతసాహస్ర సత్సంహితాయాం । భూ
తేశప్రార్థితాజప్రహిత సుమహితాకారమా
యాకృతస్త్రీప్రవృత్తాంతస్యాభిధానాదపి నపశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౯ ॥ ... *

వ్యా॥ దుర్వార్తేతి ॥ దుర్వార్తామప్రమాణాచ్ఛలోక్తింశంసతీతితథోక్తః తస్యయద్వక్త్రంముఖంతేనోపమితం విరచితాశ్లేషంచయత్కామారేరపానంతత్రశాస్తుర్జన్మోపపత్తేః శతసాహస్ర సంహితోక్తప్రామాణ్యేనాహ. భూతేశేతి. భూతేశప్రార్థితోయోఽజోవిష్ణుః. అజావిష్ణు హరచ్ఛాగావితినానార్థవర్గః. తేన ప్రహితానిర్మితాసుష్ఠుమహితాకారా సుమహితాకారాయామాయా తయాకృతస్య స్త్రీరూపవృత్తా

తస్యఅభిధానాచ్చ విష్ణురేవప్రకృష్టః. తతశ్చదేవాదిరక్షణలీలాకృతసుధావిభాగసమయదారుకా వనవనితావేషద్వయంఅన్యథావదతః పశుపతిపారమ్యవాదినోహస్తప్రాప్తంఫలంకంఠప్రాప్తంచ మునిశాపమహాసిచ్ఛిన్నలింగమేకమేవేతి॥ ౧౯॥ ... ... *

అవతారికా.— యత్తూక్తం భూమాహాలోకైరనేకైస్సతతవిరచితారాధనత్వాదమీషామప్యైశ్వర్యప్రదత్వాదితి తద్విష్ణావేవా సంవాదవిదితమితి దశభిస్సమాధత్తే కాశీతి, శంభోరితి, ద్వాభ్యాంశ్లోకాభ్యాం. *

శ్లో॥ కాశీకేదారఢిల్లీకటకబదరికాద్వారకా
ముఖ్యదేశేష్వాఖ్యాచిహ్నాధికత్వాదితర జనప
దేష్వచ్యుతస్యప్రసిద్ధేః। బాహుళ్యాదేవశైవే
ష్వపటుకరణభృక్షుద్రకాపాలికానాం లంకే
శాన్యేష్వయద్వాధునికనరకులే శ్రేయసామ
స్థిరత్వాత్॥ ౨౦॥ ... ... *

వ్యా॥ కాశీతి- కాశ్యాదిద్వారకాంతేషుముఖ్యశబ్దేనశ్రీపురుషోత్తమ శ్రీవేంకట కాంచీ శ్రీరంగ జనార్దన మధురాయోధ్యాదయో ఽ నంతాః తేషుతదితరేషుచఅచ్యుతస్యాఖ్యానాం నామ్నాం మాధవ రామాదీనాంచిహ్నానాం చక్రగరుడాదీనాంచాధిక్యాత్. ప్రత్యంగముఖ్యాంకితమందిరాణీతి భాగవతే. ప్రత్యంగంచక్రం. సతతమప్యైర్భగవద్దివ్యాయుధైర్గాత్రేషులాంఛనం। సతతం

శ్రీహరిక్షేత్రోద్ధృతమృత్స్నోర్ధ్వపుండ్రకం॥ పద్మబీజమయీమాలాతులసీదివ్యచూర్ణకమిత్యారభ్య- విష్ణోస్తత్సంశ్రయాణాంహిచేతనాచేతనాత్మనాం । ఆఖ్యయా వ్యపదేశశ్చలక్షణానిసతాంవిదుః ॥ చక్రాదిచిహ్నధారణప్రమాణాని- సుదర్శనోపనిషది బ్రహ్మసూక్తేచపౌష్కరే । శాండిల్యవిహగేంద్రాదౌ ఖాండవామ్నాయఏవచ॥ బ్రహ్మాండవామనాదిత్యహరివంశేషుగారుడే । ద్రష్టవ్యానిని షేధోక్తిరనైకాంతికగోచరా ॥ కించశైవేష్వత్యంతవికలకరణానాం క్షుద్రాణాంకాపాలికాదీనాంబాహుళ్యాత్ అపరోక్షమేతత్. అథతద్దత్తసంపదాంఅస్థైర్యం నిదర్శయతి. లంకేశాక్ష్యేషుఆధునికానాం నరాణాంచ కులేశ్రేయసామస్థిరత్వాచ్చ. మార్కండేయాగస్త్యగౌతమాదీనాంశైవ ఋషిత్వంతు. శంకరాద్జ్ఞానమన్విచ్ఛేదితిగౌరవేణ తత్త్వోపదేశార్థమితి భాగవతాగస్త్యసంహితయోరుక్తం॥ ౨౦॥ ... ... *

శ్లో॥ శంభోశ్చమార్గస్థభాజఃపునరిహచవరత్రాత్మసారూప్యదానాద్భక్తానాంభూమిలక్ష్మీపతివినతికృతాంస్వస్వరూపప్రదానాత్ । నానాలోకప్రసిద్ధ్యౌదశవదన ఛాత్రిత్వసంపత్తినిరత్వాన్నావిష్ణో భూపతిత్వాదపి నపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః ॥ ౨౧ ॥ ... *

వ్యా॥ శంభోరితి - ఇహపరత్రచశంభోస్స్వసారూప్యప్రదత్వాత్. హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యావితిశ్రుతేః - భగవద్భక్తానాం హేయప్రతిభటకల్యాణగుణైకతానస్వరూపప్రదో విష్ణుః. తస్మాచ్చ. మమసాధర్మ్యమాగతా ఇతిశ్రూయతే. ప్రహ్లాదనారదపరాశరపుండరీకవ్యాసాంబరీష శుకశౌనకగర్గముఖ్యాన్। పుణ్యానిమాన్పరమభాగవతాన్స్మరామి, యేవాలలాటఫలకేలస దూర్ధ్వపుండ్రాస్తే వైష్ణవాభువనమాశు పవిత్రయంతీతి నానాలోకప్రసిద్ధః. ఆకాశేచధ్రువోప్యాసీ ద్భూమావాసీద్విభీషణః। శ్రీమాన్బలిస్సపాతాళే ఇతి. విష్ణోరాదార్యశాసనస్తంభాః. తస్మాద్విష్ణువ్యతిరిక్తస్యాయోగ్యత్వాచ్చవిష్ణురేవప్రకృష్టః. ఆశ్చర్యాదభయప్రదానసమయాదార్తార్తినిర్వాపణాదౌదార్యాదఘశోషణాదగణితశ్రేయఃపదప్రాపణాత్ । సేవ్యశ్శ్రీపతిరేకఏవ జగతామేతావతస్సాక్షిణః ప్రహ్లాదశ్చ విభీషణశ్చ కరిరాట్పాంచాల్యహల్యాధ్రువ ఇతి. ఏతావతఃకృత్యస్యేతిషష్ఠీ. దేవాసురమనుష్యేషుయేభజంత్యశివంశివం। ప్రాయస్తేధనినో బ్రహ్మన్నతులక్ష్మీపతింహరిమితిదశమస్కంధచోద్యం తత్రైవసమాహితం. శివస్యసాయుజ్య దానవార్తాతు బ్రహ్మేంద్రసూర్య స్కందాగ్నీనాం స్వస్వ సాయుజ్యదానవత్కైలాసస్థానపర్యవసితా. కఠవల్లీప్రసిద్ధశ్శాశ్వ[illegible]సాయుజ్యంతు - వింశత్యాగ్నీంద్ర సూర్యాణాం

సప్తభిశ్శంకరస్యచ । త్రిభిఃప్రజాపతేర్ధర్మోజన్మభిర్వై ష్ణవోఽభవేదితి క్రమాద్భవతీతిన తేషాంక్షతిః. శ్రుతవిద్యాభిజాతానామపి సాక్షాన్మోక్షదవిష్ణుభక్తివైధుర్యం జాయమానకటాక్షాభావాదితిమార్కండేయభవిష్యత్పురాణవచనాని. జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యేన్మధుసూదనః । సాత్త్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవైమోక్షార్థచింతకః ఇతి. పశ్యత్యేనంజాయమానం బ్రహ్మారుద్రోఽథవాపునః రజసాతమసాతస్యమానసంసమభిప్లుతమితి. ఆదిత్యపురాణంతు- సాక్షాన్మోక్షద రమాధ్యక్షత్యాగేగాతమశాపంహేస్వంతరమవదత్. అవశిష్టంచతుర్థస్కంధేభృగుసందిసంవాదేస్పష్టం. నష్టాచారామూఢధియో జటాభస్మాస్థిధారిణఃఇతిసంక్షేపః॥ ౨౧॥ ... ... *

అవతారికా. అథదశవిధవపుషా కేశవేనార్చితత్వాదితి పంచదశదూషణం దశదూషణ్యాప్రత్యాదిశతి కూర్మేతిః ష్ణారితద్వ్యాఖ్యాం. ... ... *

శ్లో॥ కూర్మాదీనామనంతావతరచయజు
షాంయోనిజన్మోజ్ఝితానాం సత్వాదద్యాపి
చావిర్భవననిగదనాద్యోనిజానాంసశాపాత్। త
త్సత్వాదేవశంభోర్భృగుమునిశపన వ్యర్థభా
వాచ్చయద్వా నానారూపావతారస్థితిషు వివి
ధతత్తన్నిమిత్తోపలంభాత్॥ ౨౨॥ ... *

వ్యా ॥ కూర్మేతి - దశవిధవపుషేతి. భృగుశా పాల్లింగపురాణోక్తాజన్మప్రధ్వంసా ఏవేత్యభిసంధిః. అయోనిజానాంకూర్మాదీనాం అద్యాపిసత్త్వాత్. రుద్రేణతన్నిధనకథనంపూర్వోత్తరవిరోధేన ఆదరానర్హం. మత్స్యస్యహయశిరావేదం విదధాతివిధేఃకృతే। కూర్మో మృతాచలోద్ధర్తా కూర్మచక్రేద్యతిష్ఠతీతి. ఆదియజ్ఞవరాహస్య భూధర్మత్రాత్యువాజినః । వరాహేషూత్తరఖండంతు వైకుంఠావాప్తిమాదిశత్ ॥ నృసిహ్మోవిజయఃప్రోక్తః ఉపేంద్రోద్యాపితిష్ఠతి । భృగురామశ్చ వీరఘ్నో రఘురామోనిజంపదం॥ జంగమాజంగమైఃప్రాపశేషోప్యాదిశ్శరీరభృత్ । బుద్ధఃపునర్నిజతనుః కల్కీచాంతేభవిష్యతి ॥ యోనిజానామప్యావిర్భావకథనాత్. వినాశస్యతిరోభావాత్మకత్వేనసశాపాత్. శాపాప్రసక్తేః కింతుధర్మత్రాణార్థలీలా రూపత్వాదితిభావఃశంభోస్తత్సత్వాత్. కించభృగుమునిశపనంశాపః తేనసంహరణాదేర్వ్యర్థభావాచ్చ నానావతారేషు వివిధనిమిత్తవిధానాత్. పురాణేషూక్తంచ - దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుశరీరగ్రహణాత్మికా । లీలేయంసర్వభూతేషుధర్మత్రాణాయకేవలమితి పరాశరః॥౨౨॥ ... *

శ్లో ॥ విష్ణోర్నానావతారస్థితి కథకపురాణే
షు కామారిపూజాకృత్యస్యానుక్త భావాత్తది
[illegible]దితరకథితస్యాస్యదత్తోత్తరత్వాత్ । నానా

దేశప్రతీతక్షితి పతిసిజనామప్రతిష్ఠోవపత్తేర్మత్
త్స్యేశాది ప్రసిద్ధేరపి నపశుపతి ర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః ॥ ౨౩ ॥ ... ... *

వ్యా॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణోర్నానావతార కథకపురాణేషు శ్రీవిష్ణుపురాణ భాగవతాదిషు కామారి పూజాకృత్యస్యానుక్తత్వాత్. ఇతరేషూక్తస్యాపిసమాహితత్వాత్ నిజాఖ్యాయాస్సకలరాజప్రతిష్ఠితత్వాత్. యంస్తువన్ స్తవ్యతామేతియం నమంశ్చాపినమ్యతాం ఇతిన్యాయేన మత్స్యేశాదిప్రసిద్ధేః. విష్ణుః ప్రకృష్టఇతిరాద్ధాంతః॥ ౨౩॥

అవతారికా.— అథ హంసక్రోడాంగధారిదృష్టిహీనమురహరా దృష్టశీర్షాంఘ్రికత్వాదితి షోడశదూషణం శ్రీకూర్మేతిద్వ్యాఖ్యాం ప్రతిక్షిపతి॥ ... ... *

శ్లో ॥ శ్రీకూర్మాహీంద్ర దంష్ట్రాకృతిధరభ
గవద్ధారితక్ష్మాతలాధో దేశస్థేశాంఘ్ర్యదృ
ష్టేరనుచితకథనాత్కేతకీ వీక్షితస్య । తన్మూ
ర్ధ్నస్తస్య పిత్రాసరసిరుహభువా దర్శనా
సంభవోక్తే రత్యంతంహాస్యభావాదపిన పశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౪॥ ... *

వ్యా ॥ శ్రీకూర్మేతి ॥ శ్రీకూర్మస్సంకల్పప్రసిద్ధః దంష్ట్రీవరాహః, అహీంద్రశ్శేషః తదాకృతిధరో భగవాన్ తేన ధారితస్యక్ష్మాతలస్య అధోదేశస్థస్య ఈశస్య అంఘ్ర్యోరదృష్టిరదర్శనం అయుక్తమితిభావః. ఉ

తాసివరాహేణ, పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని, యస్సర్వ
జ్ఞఇతి ప్రసిద్ధసర్వశక్తేస్సర్వద్రష్టురదృష్టిః ప్రమాణబ
హిష్కృతా. తన్మూర్ధ్నః కేతక్యావీక్షితస్యతత్పిత్రా
చతుర్ముఖేన ప్రీంప్రజాపతౌహార ఆసీదితిపరాయాతం.
సరసిరుహభువాబ్రహ్మణా దర్శనాసంభవోక్తేశ్చ సా
త్వికరాజసమూర్త్యోర్న్యోన్యస్య హైన్యాధిక్యవివాదేతామ
సమూర్తిఘనతాయోగాత్. విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతో
ముఖఇతి శ్రుతమహామహిమ్నో దర్శనాశక్తేరత్యంతం
హాస్యాస్పదత్వాచ్చనపశుపతిః ప్రకృష్టః. బ్రహ్మాండే.
ఏకఏవజగత్స్వామీశక్తిమానచ్యుతః ప్రభుః । తదంశా
శ్శక్తిమంతోఽన్యేబ్రహ్మేశానాదయోయథా॥ ౨౪॥ *

అవతారికా.— జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచేత్యు
క్తమపి అప్రమాణమితి దుర్వాసఇతి వారాణస్యామితి
ద్వాభ్యాందూషయతి॥ ... ... *

శ్లో ॥ దుర్వాసోద్రౌణివాతాత్మ భవమయ
శుకైకాదశాభిఖ్య రుద్రాదీనాం వేదేపురాణే
ష్వపినిగదనతోయోనిజాయోనిజానాం । నేశా
నేత్యాదివాక్యైర్నిధనకథనతోప్యాదిరుద్రస్య
తేషాం శారేస్సర్వాధికత్వాదపిన పశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౫ ॥ ... ... *

వ్యా॥ దుర్వాసఇతి॥ దుర్వాసఃప్రభృతీనాంయో
నిజానాం వేదపురాణాదిషు నిగదనాత్. ఎతౌద్వౌవిబు
ధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధజౌస్మృతౌ। తదాదర్శితపంథా
నౌసృష్టి సంహారకారకౌ ॥ ఏకోహవై నారాయణఆసీ
న్నబ్రహ్మా నేశానో నేమేద్యావాపృథివీఇతిశారేస్సర్వా
ధికత్వాచ్చసఏవప్రకృష్టఇతి ॥ ౨౫ ॥ ... *

అవతారికా.— వారాణస్యాంచ పారాశరినియ
మభుజస్తంభనాదిత్యుక్తంస్కాందకాశీఖండయోశ్చోద్యం
పాద్మేత్యాదినాఖండయతి॥ ... ... *

శ్లో॥ పాద్మేలైంగేపురాణే యజుషిచనిగమే
భారతే శ్రీశుకోక్త్యా కాశీశబ్రహ్మముఖ్యైరఘు
వరపరతత్త్వప్రకర్షాభిధానాత్ । తేషాంజి
హ్వానిరోధే వ్యసతిమునిభుజస్తంభనా యోగ్య
భావాత్ శ్రీశఖ్యాతిధ్వజత్వాదపినపశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౬ ॥ ... ... *

వ్యా॥ పాద్మేతి॥ పాద్మే- అహంరామజగత్పూ
జ్యోమమపూజ్యోయువాంసదా । అతస్త్వాంజానకీనాథ
పరబ్రహ్మసమన్వితం ॥ త్వన్మాయామోహితాస్సర్వేన
త్వాంజానంతితత్త్వతఇతి. లింగపురాణే- లోకపూజ్యో
మహాత్మాచ తారకబ్రహ్మనామకః । రామోరాజీవన
యనోదేవద్విజనమస్కృతఇతి. భారతే- అజ్ఞానార్ణ
వమగ్నానాం సర్వేషామాత్మనామయం। విష్ణుధర్మో

వశ్రీమానుత్తరార్థముదాహృత ఇతి. ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాణి విచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసునిష్పన్నం ధ్యేయోనారాయణస్సదేతి. ఏతేషాంజిహ్వానిరోధేప్యసతి. అసత్వాత్. సహోవాచవ్యాసః పారాశర్యఇతి ప్రసిద్ధస్య తత్వంనారాయణఃపరఇతి శ్రుతిగతముక్తవతో వ్యాసస్యభుజస్తంభనాయోగాత్. అస్యభుజస్యశ్రీశఖ్యాతిధ్వజత్వాచ్చసాత్వికప్రబల ప్రమాణానాదరేణ తామసకాశీఖండవచన ప్రామాణ్యం దుష్టమితి జోషంస్థేయమాయుష్మతా ॥ ౪౭ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథప్రాక్పురాణాంవిధ్వంసే కేశవేనశ్రితవృషవపుషా ధారితక్ష్మాతలత్వాత్ ఇతీరితము. న్మాలయతిచతుర్భిః భూమీత్యాదినా॥ ... *

శ్లో ॥ భూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్స్వరథము
ఖసమిత్సాధనానాంచ తేషాం విష్ణోర్నైసర్గిక
త్వాత్క్షితభరణవిధేర్వాహనత్వాద్యయోగాత్।
సాక్షాత్స్వాంగే సుమిత్రాతనుభవవహనాన్నీ
లకంఠావతారప్రఖ్యాతేర్వాతసూనోరపినప
శుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪౮ ॥ ... *

వ్యా ॥ భూమ్యాద్యంశేతి ॥ భూరథః పుష్పవంతౌతచ్చక్రే జ్యాతత్రవాసుకిరితి యుద్ధసాధనానాంవిష్ణువిభూతిభూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్ క్షితిభరణస్యవిష్ణోః స్వాభావికత్వాత్ ద్యావాభూమ్యోస్తుధారకఇత్యుక్తేః

జ్యోతీంషివిష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనానివిష్ణుర్గిరయో దిశ
శ్చేతిపరాశరః. ప్రతిబంద్యాహ - రుద్రావతారహనూ
మతా కృత్వాత్మానం చతుర్విధమితి బాలకాండోక్తేఃవి
ష్ణుభాగలక్షణస్యలక్ష్మణస్యవహనాద్యుద్ధకాండోదితాద్వి
ష్ణురేవోత్కృష్టఇతి సమ్యగ్గుణవిభాగవిశేష జ్ఞానేనైవ
శంకాకళంకాస్సర్వేసాంకుశాః సర్వేషాం భగవచ్ఛేష
త్వం శేషిణోనారాయణస్య నిస్సమాభ్యధికత్వం శ్రుతి
శిఖరసిద్ధాంతితం॥ ౨౭॥ ... ... *

అవతారికా.— అస్తోకబ్రహ్మశీర్షాణస్థ్యనికృ
తగళాలంక్రియాభూషితత్వాదితి ప్రకర్షణం నికర్షణాయ
త్యబ్రహ్మణ్యేత్యష్టభిః॥ ... ... *

శ్లో॥ అబ్రహ్మణ్యాశుచిత్వా దనవరతమపి
బ్రహ్మశీర్షాణస్థియోగాత్స్పృష్టుం స్వస్యప్ర
యాతుం ససముచితతయానిత్యదాహేయభా
వాత్ । దక్షాదబ్రహ్మహత్యామయ విపులక
పాలావృతగ్రీవ భావాత్తద్భూషా నిత్యయో
గాదపిసపశుపతిర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౨౮ *

వ్యా॥ అబ్రహ్మణ్యేతి॥ అబ్రహ్మణ్యాశ్చాపసావశు
చిశ్చేతథోక్తస్తద్భావాత్. హారీతే పంచమాధ్యాయే.
రుద్రార్చకో బ్రాహ్మణస్తు శబరైస్సమతాంవ్రజేదితి.క
పాలయోగాత్ స్పృష్టుం ప్రయాతుం అవగంతుంచనస
ముచితతయా అనాచిత్యేనసంమ్మాననియ్యః. పిత్ర

వాసిత్వేననిత్యహేయభావాచ్చ. బ్రహ్మకపాలావృతగ్రీవభావాత్ తద్భూషాసాదిత ప్రకృష్టతామాత్రం పశుపతేరితి ॥ ౨౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— దానాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపిచపశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతి శంకామష్టభిశ్శంభోరితి మోక్షేతిద్వావ్యాఖ్యాంనిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో ॥ శంభోర్జ్ఞానప్రదత్వేపిచ శుకవపు
షాతామసత్వస్వభావాత్ శుద్ధజ్ఞానాప్రదానా
ద్రఘువర మనుదానేపి కాశీశ్వరస్య।స్వాహం
తాగర్భితత్వాత్స్వపదగతివిళంబేనసద్యోము
ముక్షోరప్రార్థ్యత్వా ద్రవీందూపమిత నిజజ
నస్థానదానాధికారాత్॥౨౯॥ ... *

వ్యా॥శంభోరితి॥శంభోర్జ్ఞానప్రదత్వేపీతిశుకస్యవపుషాస్వయంచశంకరాత్ జ్ఞానమన్విచ్ఛేదితిజ్ఞానాన్మోక్షఇతిమోక్షహేతుజ్ఞానప్రదత్వేపితామసత్వస్వభావాత్ కాశీపతేఃరఘువరమంత్రదానేపి శుద్ధజ్ఞానస్య.రజస్తమోఽవిమిశ్రస్యసద్యోముక్తిహేతోరదానాత్స్వాహంతాగర్భితత్వాత్స్వముక్తే స్వపదప్రాప్తివిలంబేన ముముక్షోరప్రార్థనీయత్వాత్. కించసర్వసాక్షికరవీందూపమితం అకాలకృతంయన్నిజస్థానం తద్దానాధికారాచ్చ. ఇదంరామాఖ్యా మంత్రజాపాదితి శంభోశ్చర్మాస్థిస్వజఇతిపదద్వయవ్యాఖ్యానేస్పష్టముక్తం॥౨౯॥ ... *

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శ్లో ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానామపిచయతిప
తేర్దివ్యనారాయణాఖ్యా సంప త్తేరేవలోకే
స్థిరపరమపదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః। స్వాకర్తృ
త్వేనముక్తే గిరిశనిగదితా త్కేశవస్యైవ
రూఢాత్సాక్షాన్మోక్ష ప్రదత్వాదపిన పశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౩౦॥ ... ... ❋

వ్యా ॥ మోక్షేతి ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానాంలో
కేసర్వేషాం అస్మదాచార్యస్యయతిపతేః శ్రీమద్రామా
నుజస్యముతేర్దివ్యనారాయణాఖ్యా సంపత్త్యాఏవ పరమ
పదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః. సకృదుచ్చారితంయేనహరిరిత్య
క్షరద్వయం। బద్ధఃపరికర స్తేనమోక్షాయగమనంప్రతి॥
ఆద్యశ్శబ్దః కల్పతేతస్యముక్త్యై, సకృత్స్మ ఎతోపి గోవి
న్దఇతి పరస్సహస్రప్రమాణానిముక్తే స్సాయుజ్యస్య స్వ
స్యాకర్తృత్వేనతత్కర్త్రాతుమోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితిప్ర
తీతః. కించగిరిశనిగదతాత్ కేశవస్యైవరూఢాత్ప్రమా
ణసిద్ధాత్ సాక్షాత్సద్యః మోక్షప్రదత్వాచ్చ. అపవర్గ
ప్రదోహరిరితి. ఆదిత్యమంబికాంవిష్ణుం గణనాథంమహే
శ్వరం। పూజయేత్పంచపూజాయాస్తత్తత్ఫలమవాప్ను
యాదితి. అవైదికత్వంకామ్యత్వం ప్రత్యేకం లింగపూజ
నమిత్యలమతివాదేన॥ ౩౦॥ ... ... ❋

అవతారికా.— అథవైశిష్ట్యేయోనిపీఠాయితనర
కరిపురిత్యంతి మశ్లోకోక్తం దుష్టదూషణ చతుష్టయ

వసతారక యతిప్రాలేయేతి యద్వేతి పద్యద్వయోక్త ప్రకారేణ॥ ... ... *

శ్లో॥ ప్రాలేయాద్రీంద్రకన్యావయవవిలసనా
ద్యోనిపీఠస్యపుంసః తాద్రూప్యాయోగ్యభావా
దపిచపృథగవస్థాన యోగ్యప్రసిద్ధేః । నిత్యం
వైశిష్ట్యరూపాద్వయ మతవచనాయుక్తభావా
ద్విశిష్టాద్వైతస్య స్వాంగలింగావిరతయుతత
యాచక్రిణోయుక్త్యయుక్తేః॥ ౩౧॥ ... *

వ్యా॥ ప్రాలేయేతి॥ యోనిపీఠస్యపార్వత్యవయవరూపాల్లింగపురాణోక్తాత్పుంసః, ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః ఇత్యుక్తస్యతద్రూపతాయా అయోగ్యత్వాచ్చ. దృశ్యమానాయాః పృథగవస్థానయోగ్యత్వప్రసిద్ధేః నిత్యంచవైశిష్ట్యరూపస్యఅద్వయమతవచనస్య అయుక్తభావాచ్చ. విశిష్టాద్వైతస్యశివస్య అత్రస్వాంగలింగా విరతయుతతయాస్వాంగంయల్లింగం తేనా నవరతయుక్తతయా చక్రిణోయుక్తేరయుక్తేశ్చ సప్రాణలింగశైవప్రసిద్ధేః॥ ౩౧॥ ... ... *

శ్లో॥ యద్వాస్వాంగార్ధదానాద్ధిమగిరిదు
హితుః కేశవస్యావిశేషస్వాంగార్ధస్య ప్ర
దానాన్మనసిజవిమతస్యా శరీరత్వసిద్ధేః । వైశి
ష్ట్యస్యా ప్రసంగాద్భవత ఉభయతశ్చిద్వివర్తా

వ్యా
త్వాదేవశక్తేరపిన పశుపతిర్వి
పవర్గాయ ... ... *
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ఇతి - వైశిష్ట్య ప్రసంగమేవాన్య
వా పార్వత్యాః స్వాంగార్ధప్రదానాత్.
ర్ధాక
హరిహరనాథావతారే శేషాంగార్ధస్య కేశవాయ దా
నాదేవ ఉభయథావైశిష్ట్యాభావాత్. శంభోరశరీరత్వ
ప్రసిద్ధేశ్చ. పరమరహస్యమాకృష్యాహ-భవతస్తవమతే
ఉభయథాపిశక్తేర్నిత్యశక్తేర్వ్యాభతచిత్స్వరూపాపవర్గా
యుక్తత్వాదేవనపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టఃఇతినిశ్చయః॥
నిగమనమ్.—కూరేన్ద్రేణేతిసార్ధైస్సదసిశతవిధై
ర్గూఢశైస్సశాస్త్రరాత్రంవాదకీప్తావిపక్షాః ప్రతివచనజ
డావిస్మయాన్మానమాపుః। తద్దృష్ట్వాజైత్రఘోషంవ్యా
తనుతసుమహాపూర్ణనామార్యవర్యః శ్రుత్వాచైతత్తదా
నీంసమజనివిమనాశ్చోళభూపస్సమంత్రీ॥స్ఫుటోర్థః॥ *

ఇతి వ్యాఖ్యానసహిత కూరేశవిజయః

సంపూర్ణః.

శవిజయః.

ద్వైతి పద్యద్వయోక్త

... ... *

ప్ర క ట ...వయవవిలససా

———— ...భావా

ఇందువలన నెల్లరకు తెలియచేయుట... ద్యనాధీయమనుధర్మశాస్త్రమునందలి వర్ణాశ్రమధర్మకాండము ఆచారకాండము ఆశౌచకాండము శ్రాద్ధకాండము కాలనిర్ణయకాండము ప్రాయశ్చిత్తకాండము ననుషట్కాండములలో ఆశౌచకాండమును ముద్రించి ప్రతి ౧ అణాలు (౧౦) వంతున విక్రయించుచున్నాము ఆచారకాండము శ్రాద్ధకాండము అచ్చుపడుచున్నవి. ఈరీతి శిష్టకాండములును ఒకటొకటిగా ముద్రించి ప్రతికాండమును తీరగానే సులభక్రయమునకు విక్రయింపబడును నైగానవలయువారలు చన్నపట్టణము గోవిందప్పనాయని వీధి ౯౮ నెం॥ యింట వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాలాధికారికిగాని బెంగుళూరు పెద్దపేటచౌకం పుస్తకములషాపు బ్రహ్మశ్రీవాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రులవారికిగాని, సదరుకాండలుకోరువారు లిఖితమూలముగా తెలియచేసినపక్షమునకు ప్రతికాండమును పంపబడును.

